

ZADNJE DESETLETJE OD SEDMIH (1951/2011–2021) INŠTITUT ZA SLOVENSKO NARODOPISJE V ŠE ENEM DESETLETJU IZZIVOV

INGRID SLAVEC GRADIŠNIK

Avtorica se ozira v zadnje desetletje dela in življenja v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. V prvem delu pokaže na nekaj vezi z začetki delovanja inštituta, s poudarkom na tem, kako sta se veda (narodopisje, etnografija) in inštitut postavila v družbo. V drugem je razgrnjen zemljevid projektnih in programskih vsebin v letih 2011–2021, razpeta med že utrjenimi inštitutskimi znanstvenimi interesi (disciplinarna in institucionalna identiteta) in sodobnim razmerjem z aktualnimi družbenimi temami, ki jih pogosto narekujejo razpisi različnih raziskovalnih projektov. Ti so namreč v veliki meri krojili obstanek na sodobnem raziskovalnem tržišču, ko se je zahtevali »objavljaj ali izgini« pridružila rešitev v »prijavljaj aplikativne projekte«. Izkušnjo turbulentnega desetletja sklepa misel o odprti, avtonomni in počasni znanosti.

Ključne besede: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, zgodovina etnologije, raziskovalni projekti, znanstvena politika

The author looks back on the last decade of work and life at the Institute for Slovenian Ethnography at ZRC SAZU. The first part of the article focuses on the links between the institute's recent work and initial operation, emphasizing how the discipline (ethnography, ethnography) and the institute have positioned themselves in society. The second part lays out a map of project and program contents from 2011 to 2021, highlighting the interplay between the institute's established academic interests (its disciplinary and institutional identity) and its engagement with current social topics, which is often dictated by calls for varied research projects. These projects have strongly shaped the institute's survival in the contemporary research market, defined not only by the edict of "publish or perish" but also that of "submit applied research projects". The author concludes her analysis of the institute's experience of the turbulent decade with calls for an open, autonomous, and slow science.

Keywords: Institute of Slovenian Ethnology ZRC SAZU, history of ethnology, research projects, science policy

[Z]nanje ima vedno tri podobe:
korpus trditev, niz načinov predstavitev
in družbeno organizacijo.
(Barth, 2002: 1)

ZA UVOD

Premislek o sedmem desetletju dela in življenja Inštituta za slovensko narodopisje (ISN) Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (ZRC SAZU) uvajam z istim vprašanje kakor pred desetletjem, v vsebini pa tudi s podobnimi težišči, ki utegnejo izrisati, s čim in kako smo se sodelavke in sodelavci v inštitutu spoprijemali v tem času. Kako torej »misliti še eno naloženo desetletje bivanja institucije«? Ima njeno preživetje oporo v trdoživosti ustanov ali bolj v spoprijemanju z izzivi, ki jih naplavlja čas v valovih družbenih sprememb, pričakovanih in zahtev znanstvene politike, vsakršnih premikov v disciplini (in znanosti širše), tu in v mednarodnem prostoru? (Slavec Gradišnik, 2011: 116)

Anne Meneley in Donna J. Young sta v uvodu v knjigo avtoetnografij akademskih antropoloških praks zapisali, da je akademski svet tako kakor vse drugo »presenetljiv in poln nasprotij. [...] Kdaj pa kdaj se kaže tako zatopljen v tradicijo, da se zdi zaprašen in nedotakljiv, kdaj drugič pa napaden z vseh smeri, podvržen modnim muham« (Meneley, Young, 2005: 1). Najbrž ne bi bilo tako, ko bi lahko raziskovanje rekonstruirali zgolj na podlagi logične konsistentnosti raziskovalnih vprašanj in odgovorov ter metodologije, ki bi jo bilo mogoče očistiti človeške pristranosti in postavljenosti v svet. To sta danes tako rekoč glavni razgledišči v sicer pisanem zbiru razprav o znanosti na splošno, o posamičnih znanstvenih disciplinah ali vedah, o njihovih lokalnih in širših prizoriščih in akterjih. In ko bi lahko pozabili na t. i. tiho ali implicitno znanje, pogosto vezivo raziskovanja in sodelovanja v raziskovalnih skupinah in ustanovah, ter še posebej na dejstvo, da nimamo opraviti le z znanstvenimi koncepti, institucionalnimi/disciplinarnimi poslanstvi, ampak tudi z ljudmi, ki jim je znanost poklic, in vsemi tistimi, ki jim rečemo »družba«. Pozitivistično odmaknjenost, s katero so deloma še živeli naši predhodniki, je nadomestila refleksivnost, ki prežema vse razsežnosti ustvarjanja ali t. i. produkcije znanja in premislekov o njem.

V naše zadnje desetletje smo vstopili v primežu gospodarske krize, ko so začela kopneti znanstvenemu raziskovanju namenjena sredstva, in se ustavili sredi premaknjenih sidrišč, ki jih je povzročila epidemija koronavirusne bolezni. – Povedno za ujetost našega bivanja med družbo (kulturo) in naravo. – Nekoliko (iz)prazn(jen)o zveni ugotovitev, kako se je oboje dotaknilo vsakogar in vsega.¹ Omenjena mejnika – ekonomska kriza, ki se dotakne posebej gmotnega preživetja in zahteva ustvarjalno upravljanje, in kriza bivanja, ki posrka vse, ne le elementarno skrb, kako preživeti – znova kažeta na to, kako raziskovanje, doma v znanstvenih ustanovah, kakršna je raziskovalni inštitut, ni slonokoščen stolp, mirno zatočišče študija, premišljanja, ustvarjalnosti, ki bi se mogel izmakniti šumom in drugim motnjam zunanjega sveta. A ne zgolj zaradi tega, ker empirično utemeljene etnologija, folkloristika in antropologija, s katerimi mislimo naše delo, po definiciji krožijo med življenjem in znanostjo, ko skušajo prvo prevesti v drugo (in potem morda spet nazaj znanost prevesti za ljudi), temveč tudi zaradi tega, ker to pomeni, da raziskovanja in znanosti nasploh ne morejo misliti zunaj družbe in trenutnih dogajanj. In v navidez »enakih« okoliščinah smo se raziskovalke in raziskovalci odzvali zelo različno – nekateri so v karantenski osami raziskovali in pisali, drugi so doživljali zastoj, nekaterim so zbranost in čas, potrebna za delo, ugrabljale vsakdanje obveznosti nemirnega in negotovega časa.² Vsi skupaj pa smo se prav kmalu zaposlili z zamislivi raziskavi, ki so tematizirale preštevilna vprašanja in zadrege, povezane s pandemijo koronavirusne bolezni, in ob tem trčili na množico epistemoloških

¹ Druga se je navsezadnje dotaknila tudi našega praznovanja, ki smo ga bili prisiljeni prenesti v medij, ki je bil v zadnjih dveh letih najbolj na stežaj odprto okno v svet, a tudi okno, skoz katero smo svet videli predružačen. Gl. Inštitut za slovensko narodopisje 70 let: (1947–) 1951–2021 (–2022). <https://isn2.zrc-sazu.si/sl/strani/institut-za-slovensko-narodopisje-70-let>. Tam so v razdelku »Inštitut za slovensko narodopisje skozi čas« navedeni tudi prispevki o zgodovini inštituta.

² Marsikaj od tega je dokumentirano v Podjed, 2020.

in metodoloških težav, za katere ob poplavi informacij, hitrih spremembah, nizu mogočih teoretskih okvirov in metodologij, izkušenskem predelovanju videnega, doživetega, prebranega nismo našli instantnih odgovorov.³

Navedeno je dobro ponazorilo, kako pomembno je naše delo misliti ne zgolj kot intelektualno delovanje, temveč vsakič znova postavljeno v specifične zgodovinske, nazorske, navsezadnje politične kontekste, torej kot v družbi in kulturi situirano prakso; v tistem okviru, v katerem nastajajo in se uveljavljajo zamisli o znanstveno in družbeno osmišljajočem znanju, ustvarjenem v prostorih raziskovalnih in izobraževalnih institucij, raziskovalnih projektih in nizu dejavnosti rabe in prenosa znanja ali, kakor je to označila Marianne Gullestad (1999), v politiki znanja. In v tem okviru in na njegovih robovih mislimo ne le prihodnost discipline, temveč tudi njene korenine.

Sodobna znanost v največjem delu domuje v ustanovah, ki dajejo prostor organizaciji skupin posameznic in posameznikov, da skupaj utrjujejo in razvijajo snov za svoje premisleke, načine raziskovanja, si prizadevajo za nova spoznanja in njihovo posredovanje. Ker je za humanistiko značilno kumulativno – v pomenu rastoče – ustvarjanje znanja, je to eden disciplinarnih stebrov, ob katerem se utrjujejo in razvijajo stara/nova spoznanja in njihovo (pre)vrednotenje, kar nas najtesneje povezuje z našimi predhodniki. Ali, kakor je to, sicer za teorije, metaforično izrazil Thomas H. Eriksen: so kot »koralni greben, kjer žive korale dobesedno gradijo na dosežkih svojih pokojnih prednikov« (Eriksen, 2017: 60).

S predhodniki so najtesneje povezane tudi takšne priložnosti, kakršen je bil dvojni rojstni dan – letošnji 75., ko je bila pri Akademiji znanosti in umetnosti leta 1947 ustanovljena inštitutova predhodnica, Komisija za slovensko narodopisje, in lanski 70., ko se je leta 1951 preimenovala v Inštitut za slovensko narodopisje SAZU. Vsebinsko prvenstvo gre prvi, organizacijsko, formalno drugemu. Zato ju mislimo skupaj. Ob praznikih ponavadi ne umanjka pripoved, da je ustanova vredna praznovanja. A ne zgolj zaradi protokola, temveč ker še danes najdevamo stičišča z začetki. Ko sežemo k njim in jih vedno na novo oživljamo, počnemo to vsakič nekoliko drugače, saj se pogled opazovalca zapleta in odpleta v kompleksni časovni in izkušenski perspektivi zapisanega in nezapisanega spomina. Točke dosega in oprijema utegnejo biti zaradi tega precej različne.

Začetke in današnji trenutek bivanja in delovanja ustanove vzdržujejo mnogotere in mnogoplastne pripovedi o časih, prostorih, predmetih, zamislih in ljudeh, ki so stkane v to, kar razumemo pod pojmom institucija ali, natančneje, znanstvena institucija. Njeno glavno poslanstvo je ustvarjanje znanja posebne vrste – »znanstvenega«, ki pa je, kakor sta opozorila že Peter L. Berger in Thomas Luckmann (1966), le del »družbenega znanja«, mogli

³ O tem priča niz domačih in mednarodnih konferenc in publikacij, ki so reflektirale množico vprašanj, naplavljenih s pandemijo. Etnografska evidenca, ki se je kopičila v vseh razpoložljivih medijih in žanrih, je raziskovalke in raziskovalce nenehno silila v ponovne ali nove tematizacije temeljnih bivanjskih razsežnosti – vzdržljivosti, ustvarjalnosti, tveganja, upanja, odpora, občutja varnosti, negotovosti itn., vpetih v (ne)zaupanje v ekspertno znanje, mikavnost alternativnih, populističnih in še kakšnih interpretacij, (ne)sprejemljive ukrepe države, (ne)podrejanje ukrepom, proteste itn.

bi reči tudi vsakdanjega znanja, kulturnih kompetenc ipd. Družboslovje in humanistika si ga na eni strani jemljeta za »predmet« preučevanja, na drugi strani pa spoznanja o njem na različne načine vračata v akademski in, širše, družbeni prostor – danes zaradi tehnoloških novosti precej hitreje kakor še v primerjavi z nekaj desetletji nazaj. Tako je vsakdanje znanje vse bolj poznanstveneno ali kvazipoznanstveneno, tudi zaradi »drugačne medijske ekologije, ki daje prednost 'splošnosti' različnih oblik« (Marcus, 2012: 37). Znanstvena spoznanja so vedno odmevala, le da so potovala in krožila počasneje in dolgo dosegala le privilegirano občinstvo.

V sodobnih družbah in njihovih znanstvenih politikah so pričakovanja po »družbeno uporabnem«, »relevantnem« znanju,⁴ dosežkih in učinkih zelo eksplisitna in institucionalizirana kot poseben razdelek v prijavih in poročilih⁵ vseh raziskovalnih projektov, posebej še tistih, ki so definirani kot aplikativni. Na drugi strani pa kritične tematizacije v kulturi, umetnosti in znanosti (gl. npr. Kosmos, Pogačar, 2022) preprašujejo pomen oz. konceptualizacijo tega, kar je v sodobni znanstveni politiki poznano kot »družbeni vpliv«, v raziskavah pa je konkretiziran na mnogotere načine – od eksaktno do zmuzljivo merljivih in bolj ali manj (ne)predvidljivih. »Podmena koncepta družbenega vpliva je, da umetnost ali znanost na poseben način vplivata na družbo, z merljivimi kazalniki uspešnosti, konkretnimi družbenimi rezultati, z možnostjo jasnega načrtovanja in napovedovanja zarisanih izidov« (Kosmos, 2022: 9). Dodajmo, da so »pozitivni« učinki predstavljeni kot nesporni, presoja morebitnih »negativnih«, ko utegnejo biti znanstvena spoznanja zlorabljena, pa je premeščena v presojo sodobne raziskovalne etike. – Kakor koli: pričakovanje, da je znanost (družbeno) angažirana (Eriksen, 2006), in dejstvo, da znanstvena spoznanja na mnogotere načine vplivajo na družbo ter ji kot »družbeno uporabna« koristijo, je v mnogočem usmerjala inštitutske raziskave v zadnjem desetletju ali se je v njih zrcalila. – Naj na tem mestu le omenim na več aspektov, vsebovanih v terminu »angažirana« znanost, tj. znanost, ki je v javnosti vidna, kjer so njena spoznanja odmevna. V tej je »aplikativnost« le ena od razsežnosti (Marcus,

⁴ Ta zahteva, kakor omenjeno, vsaj implicitno od nekdaj spremlja raziskovanje, se povezuje tudi z institucionalnimi začetki (vsaka institucija se zapiše nekemu »poslanstvu«), vendar nikoli ni bila tako poudarjena in odločilna kakor v zadnjem času. Tudi v etnologiji se znanstvena produkcija razume kot s cilji/nameni osmišljeno raziskovanje, poučevanje in širjenje znanja, kar je dokumentirano v številnih mednarodnih in domačih razpravah o disciplinarni zgodovini. Seveda ni nič manj poudarjena v sodobnem izobraževanju, posebej na visokošolski ravni. V anglo-ameriškem svetu je univerze že skoraj povsem ugrabilo neoliberalno gospodarstvo, katerega glavno merilo je rezultat, prevedljiv v finančni dobiček, kar je posebej prizadelo neprofitabilne humanistične vede. Na splošno so danes družbena angažiranost znanosti in njeni pričakovani učinki povezani z neoliberalnimi političnimi in družbenimi projekti, na drugi strani pa je ta vez tudi predmet kritičnih obravnav. O tem in s tem povezanim nizom težav je pred malo manj kakor dvema desetletjema poglobljeno in primerjalno z razmerami v svetu pisal Borut Telban (2004). Na to opozarjajo tudi mladi antropologi, ki jih to prizadeva še toliko bolj, saj se komaj ali stežka uveljavljajo v antropološkem poklicu (gl. npr. Forum, 2016).

⁵ Gl. Klasifikacija raziskovalnih rezultatov in učinkov. <http://www.arrs.si/sl/gradivo/sifranti/sif-razisk-rezult.asp>.

2012; Čapo, 2020) družbeno dejavne in odgovorne znanosti. Mednarodni znanstveni svet (International Science Council), s sedežem v Franciji, odgovorno znanost (angl. *responsible science*) opredeli takole:

Znanstveniki so odgovorni za izvajanje in posredovanje znanstvenega dela z integriteto, spoštovanjem, pravičnostjo, zaupanjem in preglednostjo ter upoštevanje posledic novega znanja in njegove rabe. Vzdrževanje etičnih standardov pri znanstvenikih in njihovih ustanovah je prvi pogoj, da politiki in širša javnost zaupajo v znanost.⁶

Za »znanost EU« so njeni stebri etika in integriteta, enake možnosti, vključevanje javnosti, prost dostop in izobraževanje o znanosti.⁷ Ob teh premislekih ni mogoče spregledati nediferenciranega koncepta družbe (je vsa(ka) znanost ali znanstvena raziskava »odgovorna« kar vsej družbi?) ter premisleka, kaj v našo prakso prinaša t. i. državljanska/participativna/skupnostna znanost?⁸

V prvem razdelku se fragmentarno sprašujem o vezeh z začetki delovanja inštituta, s poudarkom na tem, kako sta se veda (narodopisje, etnografija) in inštitut postavila v družbo, v osrednjem pa razgrinjam zemljevid projektne in programske vsebine zadnjega desetletja, ki so razpete med že utrjenimi inštitutskimi znanstvenimi interesi (disciplinarna in institucionalna identiteta) in sodobnim razmerjem z aktualnimi družbenimi temami, presejanimi v politiki znanja, kakor se ponuja predvsem v razpisih (mednarodnih, aplikativnih) raziskovalnih projektov; ti namreč v veliki meri krojijo možnosti obstanka na sodobnem raziskovalnem tržiču kot našem delovnem prizorišču. Zahtevi »objavljaj ali izgini« se je v prejšnjem desetletju pridružila rešitev v »prijavljaj aplikativne projekte«. V sklepnem delu so povzeti učinki raziskovanja v desetletju, ko nas je posebej skrbelo, ali bo inštitut obstal kot celota. Ob preobremenjenosti raziskovalk in raziskovalcev in časovnih pritiskih se kaže, da je primeren čas za vrnitev k počasni znanosti.

DEDIŠČINA VEDE IN USTANOVE

Je morda je etiketa »družbeno koristno, uporabno znanje« – pri tem se ne dotikam širše razprave o pomenu ali pomenih znanja nasploh in v znanosti ali etnologiji/antropologiji posebej (gl. npr. Fabian, 2012) – ena od niti, ki nas veže na čas, ko sta se snovala inštitut

⁶ <https://council.science/what-we-do/freedoms-and-responsibilities-of-scientists/ethical-responsible-conduct/>.

⁷ <https://www.esf.org/responsible-and-open-science/>.

⁸ <https://efnet.si/2022/05/drzavljanjska-znanost-citizen-science-2/>; <https://zenodo.org/record/5127534#.YmKTldpBxaR>. Za ustrezen prevod *citizens science* Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU predlaga *ljubitelska znanost*. <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/ljubiteljska-znanost>.

in njegova predhodnica? V povojnem zanosu za prenovu vsega in vsakogar je bilo namreč tudi etnološko, takrat imenovano narodopisno raziskovalno delo podvrženo zahtevi, da »znanost, ki proučuje življenje ljudstva v dobi socialističnega izgrajevanja naše domovine, zares služi kar najbolje ljudstvu in koristi novi družbi« (Orel, 1948a: 6).

V Statutu Komisije za slovensko narodopisje⁹ v zapisanih nalogah ni korespondenc z Orlovim pozivom slovenski etnografiji, v besedilu pa v veliki meri odseva disciplinarna dediščina; v poznavanju slovenske ljudske kulture kot ene temeljnih plasti narodovega življenja so bile, podobno kakor v načrtu delovanja Etnografskega muzeja, po mnenju Komisije številne vrzeli, ki jih je bilo treba zapolniti. Na podlagi te ugotovitve so bile predstavljene naslednje naloge:

»a) zbiranje narodopisnega blaga (besedil, opisov, fotografskih posnetkov, bibliografskih podatkov ipd.) med sedaj živečim ljudstvom, dalje iz sedanjih in vseh prejšnjih rokopisov, tiskov, vsakovrstnih historičnih listin, zapuščinskih aktov ipd., kakor tudi iz dejstev odnosa slovenskega narodopisnega blaga do narodopisnega blaga pri drugih slovanskih in sosednih romanskih in germanskih narodih; podpira, organizira in koordinira narodopisno zbiralno delo drugih narodopisnih znanstvenih ustanov, muzejev in institutov;

b) ureditev in hrambo nabranega narodopisnega blaga v arhivu slovenskega narodopisja s tremi oddelki:

I. Arhiv narodne besedne, glasbene in upodabljalne umetnosti [...]

II. Arhiv slovenske družbene kulture [...]

III. Arhiv slovenske ljudske materialne kulture [...]

c) znanstvena objava gradiva in uporaba gradiva za znanstvene študije, za pripravo in izdelavo standardnih del o slovenskem narodopisju in etnogenezi, za izdelavo enciklopedičnih poljudnoznanstvenih publikacij [...] (Kuret, 1972: 11)¹⁰

Navedeno govori o vsebinskih in organizacijskih, ne pa kakšnih drugih, eksplicitno družbeno angažiranih ciljih, ki bi preseglj akademске okvire; poleg raziskovanja je poudarjeno izdajanje znanstvenih in poljudnoznanstvenih del. Proces recepcije, interpretacije in uresničevanja nazorskih in družbeno-političnih sprememb namreč ni ne avtomatičen ne predvidljiv (prim. Becher, Towler, 1989: 16), o čemer nas prepričajo disciplinarne premene po 2. svetovni vojni, posebej v državah socialističnega/komunističnega dela Evrope, pa ne le tam. »Zunanje« okoliščine so uokvirile že poznano disciplinarno krajino – obarvano s predstavljenimi raziskovalnimi tematiki in načini raziskovanja, ki so si jih zamislili in izbrali

⁹ Nastal je na podlagi načrta Nika Kureta iz leta 1947 za »Slovenski narodopisni slovar« oz. »Slovenski narodopisni arhiv«. Na tej podlagi je s posredovanjem prof. Nika Zupaniča Akademija znanosti in umetnosti sklenila jeseni 1947 ustanoviti Komisijo za narodopisni slovar, vsebinsko in personalno organizacijo pa je zaupala akademiku Ivanu Grafenauerju (Kuret, 1972: 9–10).

¹⁰ Podrobneje o vsebini nalog gl. Kuret, 1972: 11–12.

takratni izvedenci v narodopisju – skoraj povsem samo na podlagi preteklih izkušenj, pri čemer so videli, kakor omenjeno, predvsem velike bele lise v narodopisni raziskanosti. To držo uvrščamo v reševalno paradigmo, torej v diskurz o kulturni zgubi ali zgubi kulture in njenem reševanju pred pozabo in izgubo (gl. npr. Berliner, 2013), kar nikakor ni kaka posebnost takratnih slovenskih narodopiscev, etnografov, folkloristov, kakor koli so se (samo)poimenovali, marveč gre za širši antropološki fenomen, tj. nostalgijo, ki ne označuje le »predmeta«, pač pa tudi njegovega raziskovalca (Angé, Berliner, 2015). Ob tem pač vse antropologije in etnologije gojijo implicitni interes za sedanjost in prihodnost, tj. ohranjanje znanja za prihodnje generacije ali spreminjanje sveta s tem znanjem.

Prav na koncu spiska Komisijinih nalog je bila poudarjena »č) podpora pri ohranjanju etnografskih spomenikov na slovenskem ozemlju, tako na terenu kot v muzejih; [...]. Končno pobude za gojitev pouka v narodopisju na srednjih, strokovnih in visokih šolah« (Kuret, 1972: 12), ki opozarja na pomen dediščine in širjenje znanstvenih spoznanj na vseh ravneh izobraževanja. V primerjavi z retoričnimi vložki v nekaterih zgodnjih povojnih razpravah, ki so narodopisju/etnografiji pripisovali pomoč »pri reševanju vprašanj ljudskega materialnega in duhovnega življenja«, pri »izgradnji naše domovine in v socialni, ekonomski in politični vzgoji našega ljudstva« itn. (nav. v Slavec Gradišnik, 2000: 218), trikotniško razmerje med znanostjo, družbo in politiko v Statutu ni bilo posebej tematizirano.¹¹ V njem ni nobene eksplicitne reference (izjema so upravnikove pritožbe o slabi gmotni podpori, ki jo je oz. je ni oblast namenjala narodopisju, o čemer beremo v upravnikovih poročilih in dopisih akademiji), ki bi situirala »akademski teritorij« (narodopisno raziskovanje in znanje) in »akademsko pleme« (raziskovalce) v poznan povojni ideološki okvir.¹² Kakor rečeno, družbene razmere kot širši kontekst znanosti, ki če že ne neposredno, pa vsaj posredno zarisujejo (nove, drugačne) raziskovalne problematike in postopke, se v raziskovanje ne vtisnejo same po sebi; preslikajo, presejejo jih predvsem raziskovalci, s svojimi znanstvenimi in osebnimi pogledi. Ti so vedno tudi politično, nazorsko situirani, četudi ne v eksplicitno angažiranem nacionalnem, strankarskem ali znanstvenem smislu (Greverus, 2012: 14). Razmere v Sloveniji, ki bi jih s težavo primerjali z razmerami v državah vzhodno od železne zavese, so omogočale tudi »niše« in »agendo 'ne-marksistične' folkloristike« (več Fikfak, 2010, 2011)¹³ ali, širše, narodopisja, etnografije, ki je družbeno relevantno poistila z merili znanstvenosti, tj. s sistematičnostjo in (zgodovinskimi) interpretacijami, ki bodo pomagale

¹¹ »Inštitut je avtomatično prevzel statut Komisije« (Kuret, 1972: 15).

¹² Vsaj na retorični ravni je bil precej opaznejši v primeru Etnografskega muzeja: v že omenjenem besedilu B. Orla (1948a), nato v podrobnih delovnih načrtih (Orl, 1948b) in poročilih o delu EM. Je pa ta angažma postal oprijemljivejši z Orlovo zahtevo po »ljudskoprosvetnem delu« z »ljudstvom« v delu terenskih ekip EM.

¹³ Eksplicitno je bila zveza »marksistična« etnologija uporabljena pozneje, za nazaj, saj se npr. Slavko Kremenšek, na katerega se je najbolj lepila oznaka, ni samodefiniral z neposrednim sklicevanjem na Karla Marxa, ampak s historično in dialektično oz., pozneje, genetično-strukturalno metodologijo (več o tem Slavec Gradišnik, 2013).

razumeti narodovo preteklost in sedanost. V tem so videli poslanstvo, pospremljeno z videnjem ljudskega sveta kot harmoničnega in avtentičnega (Fikfak, 2005).

Pa vendar, to poslanstvo so narodopisci in folkloristi v praksi razširili v ljudskoprosvetnem delu in s popularizacijo svojih spoznanj, posebej v zvezi s pomenom napredka slovenskega podeželja (izobraževanje ljudstva), prepričani o naklonjenem odnosu ljudi do ljudske kulture (Kuret, 1954: 303–303), ki jo je treba varovati in za to še posebej razviti »varstvo etnografskih spomenikov«¹⁴ (Slavec Gradišnik, 2000: 232–239). Niso pa mogli predvideti dolgoživega učinka svojih raziskav in objav, ki sežejo do danes, tako v raziskovanju kakor v odnosu do kulturnega izročila in statusu spoznanj o njem (gl. npr. Fikfak, 2014a; Kuhn, 2022). Od takrat se je namreč ob slovenskem (ljudskem) kulturnem izročilu spletlo omrežje virov, znanja, posameznikov, ustanov in različnih interesov, ki je temeljito spremenilo in spreminja podobo tega, kar so naši predhodniki raziskovali in imeli za vredno reševanja in varovanja. Če so imeli pred očmi ekspresivne razsežnosti ljudske kulture, se danes v dediščinskih fenomenih sprašujemo o njihovih instrumentalnih in performativnih aspektih.¹⁵ Diskurzivni in tvornostni aspekt sta si tako blizu kakor morda nikoli prej, saj gre za globalni fenomen, ki kulturo, tudi izročilno, skupaj z ekologijo, ekonomijo in politiko vpenja v polje vzdržnega in odpornega razvoja v prihodnost.

Če na Komisijo/Inštitut za slovensko narodopisje pogledamo zgolj s stališča raziskovalnih vsebin in raziskovalcev oz. disciplinarne paradigme in disciplinarne skupnosti (Kuhn, 1998), ob začetkih delovanja vidimo obsežno in nadvse ambiciozno zarisano disciplinaro področje in peščico honorarnih raziskovalcev. Niko Kuret, ndr. tudi skrbni kronist inštitutove zgodovine, je razmere komentiral takole: »Groteskno nasprotje pa so bile docela nezadostne materialne možnosti, ki jih je imela Komisija. Ni bilo ne delavcev, ne prostorov – in niti papirja za izpisovanje« (Kuret: 1972, 12). Tudi v tem je del pojasnila, da se od izvirne zamisli ni nikoli uresničilo, da bi inštitut s svojimi raziskavami zaobsegel celotno problematiko in morebiti celo organiziral in usklajeval tudi delo drugih ustanov.¹⁶ Že takoj po vojni si je namreč Etnografski muzej postavil podobno ambiciozen načrt, seveda s poudarkom na materialnih aspektih kulture, pri Akademiji za glasbo je deloval Glasbeno

¹⁴ Zamisel je konkretiziral Orel in »etnografske spomenike« opredelil široko, skladno s opredelitvijo predmeta etnografije, tj. »ljudska kultura v celoti«: »Zatorej bi na splošno rekli, da morejo veljati za etnografske spomenike razni tvarni predmeti ljudske materialne, socialne in duhovne kulture« (Orel, 1954: 13).

¹⁵ Ti niso kakšna popolna novost, saj so o njih raziskovalci razpravljali vsaj od 60. let prejšnjega stoletja, ko so se spraševali o fenomenu folklorizma, njegovih negativnih (pačenje avtentičnosti ljudskega) in pozitivnih vidikih (ohranjanje drobcev izročila).

¹⁶ To »nalogo« je ob agilnosti ravnatelja Borisa Orla prevzel Etnografski muzej, še posebej z organizacijo terenskega raziskovalnega v t. i. Orlovih ekipah; v njih so se sodelavkam in sodelavcem iz muzeja pridružili drugi strokovnjaki, tudi tedaj nekateri (honorarni) sodelavci Komisije, pozneje ISN. Učinek institucionalne organizacije v prvih desetletjih po vojni pa je bil, da se je muzej ukvarjal z materialnimi aspekti kulture, ISN z družbenimi in duhovnimi, Glasbenonarodopisni inštitut pa ožje folklornimi (sprva glasba in ples, nato še ljudska pesem).

narodopisni inštitut Franceta Marolta,¹⁷ ki je bil pridružen ISN na začetku 70. let kot Sekcija za glasbeno narodopisje (do leta 1994), v inštitutu je bila takrat ustanovljena tudi Sekcija za materialno kulturo. V vseh treh sekcijah (za šege in igre, za duhovno in materialno kulturo), kjer je bil sprva v vsaki samo po en raziskovalec,¹⁸ so se posvetili izbranim tematikam in s tem ustvarili institucionalni profil inštituta, v katerem se je zrcalilo tudi njegovo ime (»za narodopisje«).

Kljub spremembam na številnih ravneh, ki krojijo naše delo, pa v njem skoz vsa desetletja vztrajajo nekatere ob začetkih zastavljene teme. Ko smo se ozirali v šesto desetletje, je bila v ospredju izdaja *Slovenskega etnološkega leksikona* (Baš, 2004), otroka zamisli za pripravo Slovenskega narodopisnega slovarja. Cilj leksikona kot posebnega žanra znanstvenega in strokovnega pisanja je bil zaobseči in urediti vse dotedanje disciplinarno znanje; približno tako, kakor so si ga zamislili naši ustanovitveni očetje.

Za zadnje desetletje je lahko vzorčno ponazorilo, kako ostajajo nekatere znanstvene teme žive, da pa se naposled uresničijo, potrebujejo naloženo znanje in eksperte, ki se mu posvetijo, področje slovstvene folklore (tako ga imenujemo danes), ki je bilo izvirno eden od dveh stebrov inštituta z dolga leta samo enim raziskovalcem – Milkom Matičetovim. Če sledimo izvirno načrtovanim raziskavam in publikacijam, se na spisek nalog iz prvega dokumenta Komisije/Inštituta neposredno veže raziskava kratkih folklornih žanrov (Babič, 2015), objava zbirke slovenskih ugank (Babič, 2018)¹⁹ in študije o njej (Babič, 1921), objava zbirke pregovorov.²⁰ »[S]eznamek slovenskih pravljicnih tipov« je dobil prvo v nizu načrtovanih knjig – *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič* (Kropej Telban, 2015). Raziskovalni interes za pravljice in, širše, pripovedno izročilo se do danes nadaljuje v objavah štirih zbirk – *Slovenski pravljicarji*, *Studia mythologica Slavica - Supplementa*, ki posega v širši

¹⁷ Ivan Grafenauer, ki mu je Akademija znanosti in umetnosti zaupala organizacijo Komisije, si je že od začetka zamislil, da bi ga priključil Komisiji. Glede na orisane naloge je tudi predvidel, da »Komisija za slovenski narodopisni slovar ne zadostuje,« in nakazal potrebo po ustanovitvi »Instituta za slovenski narodopis in folklor« (Kuret, 1972: 10). Uradna ustanovitev ISN oktobra 1951 je sledila sklepu SAZU, da se zaradi smrti Franceta Marolta »Glasbeno-narodopisni inštitut [izvirno Folklorni inštitut, ki ga je leta 1934 ustanovila Glasbena matica na Maroltovo pobudo za Institut za raziskovanje glasbene folklorne, I. S. G.] izroči v upravo SAZU, 'da ga ta po svojem Štatutu prevzame ter ga kot svoj odsek (sekcijo) združi s Komisijo za slovensko narodopisje, ki bi se hkrati preimenovala v Inštitut za slovensko narodopisje'.« Kuret je to komentiral kot »zgodovinski sklep, zgodovinski v toliko, ker je botroval nastanku Inštituta za slovensko narodopisje. Dejanska pridružitve Glasbeno-narodopisnega inštituta pa mu ni sledila.« V opombi je Kuret v zvezi s tem zapisal: »Razloge za to bomo brali drugič na drugem mestu. Resnica pa je, da je imel s a m o s t o j n i Glasbeno-narodopisni inštitut v naslednjih dveh desetletjih neprimerno več finančnih sredstev na voljo kakor akademijski Inštitut za slovensko narodopisje. Zato etnomuzikologom 'združitve' nikdar ni bila posebej pri srcu!« (nav. delo: 14). Prim. historiat Glasbenonarodopisnega inštituta v Kumer, 2000.

¹⁸ Gl. podrobneje Kuret, 1972, 1973, 1974; Ravnik, 2001.

¹⁹ <https://www.folklore.ee/Slovenianriddles/saatesona>.

²⁰ <https://www.clarin.si/repository/xmlui/handle/11356/1455#>. Omenimo lahko še izdaji namizne igre *Pregovorni spomin in Pregovorni spomin 2* (Babič, Meterc, 2021, 2022), ki nima le popularizacijske, marveč tudi izobraževalno intenco.

slovanski prostor, *Glasovi*²¹ in popularnejši, prilagojeni tudi mlajšim bralcem, *Zakladnica slovenskih pripovedi* (od 1999) – ter več drugih monografijah, ki obravnavajo to tematiko s sodobnih gledišč (npr. Ivančič Kutin, 2018;²² Šrimpf Vendramin, 2021). Izdana je bila tudi obsežnejša študija o pripovednem izročilu in njegovem raziskovanju (Kropej Telban, 2021), ki pokaže, kako se je prvotno filološko in kulturnozgodovinsko raziskovanje tematsko in teoretično transformiralo ter ostajalo vsa desetletja v mednarodnem znanstvenem dialogu, od problematike »narodnega pesništva« do sodobnega »raziskovanja pripovedne kulture v vsakdanji komunikaciji« (nav. delo: 138). »Družbena kultura«, s katero (oz. njenimi izbranimi temami) se je dolga leta ukvarjal le Niko Kuret, z njim in za njim še Helena Ložar - Podlogar, je področje, ki se je konceptualno in metodološko zelo razvilo in spremenilo. V okviru zelo raznoterih socialnih praks so najtesnejša vez z njegovim opusom o šegah, navadah in praznikih raziskave ritualnih praks, ki se, če gledamo širše, pravzaprav dotikajo vseh razsežnosti vsakdanjega življenja; njihova kompleksnost pa zahteva tudi odprto in reflektivno metodologijo (Fikfak, Fournier, 2012; Fikfak, 2014a). Za »materialno kulturo« velja podobna ugotovitev, saj je in ustvarja svet okrog nas, je eno od oken, skoz katero etnologi raziskujejo svet in razkrivajo bogato govorico predmetov (Godina Golija, Huzjan, Ledinek Lozej, 2021). In to ni le učinek slovitega »materialnega obrata« (gl. npr. Hanks, 2010), ki je seveda prinesel pomembne spoznavne uvide, temveč imajo tekoče raziskave v inštitutu trdno podlago v delu predhodnikov – Toneta Cevca in Angelosa Baša. Bogato gradivo preteklih in sodobnih raziskav je spodbudilo kritično preverbo hermenevitičnih in strukturalističnih interpretacij, premisleke o snovnosti / materialnosti kot takšni, o ontološkem obratu, ekonomiji, afektivnosti, identitetah, ki se lepijo na snovno dediščino, dediščino veččin, znanja in rutin, itn.

Vse veže spoznanje, da se kulturni fenomeni in življenjske prakse, vtanki v to, kar nas danes zanima kot vsakdanjik, ne morejo izviti iz snovnosti in duha preteklosti; gre za to, kar je v etnologiji in folkloristiki zgoščeno v konceptih kontinuiteta, tradicija in kulturna dediščina in kar navsezadnje nazaj priključuje »ljudsko« (Fikfak, 2021: 7). To je bilo izgnano iz modernističnega besednjaka ne le zaradi množice v dveh stoletjih naloženih rab in zlorab pojma, zaradi nelagodnega nihanja pomenov med »razredom« in »narodom/nacijo« (Noyes, 2009: 236), temveč tudi, ker ga ni bilo nikoli mogoče misliti brez kontinuitete, napačno poistene s stalnostjo, nespremenljivostjo. V opaznem delu sodobnih analiz kulture je dobila absolutno prednost sprememba kot esenca človeškega bivanja in kot gibalo zgodovine (Kockel, 2008: 11). Specifičen odnos do preteklosti in vsega pretekelega, sumničav

²¹ https://www.zrc-sazu.si/sl/search_content?search_api_fulltext=slovenski+pravlj%C4%8Darrji; https://www.zrc-sazu.si/sl/search_content?search_api_fulltext=Studia+mythologica+Slavica+-+Supplementa&field_datetime=&field_datetime_end=; https://isn2.zrc-sazu.si/sl/search_content?search_api_fulltext=Glasovi&field_datetime=&field_datetime_end=&f%5B0%5D=content_type%3Apublikacija&page=1.

²² Monografija o krivopetah je leta 2019 dobila priznanje Odlični v znanosti (leta 2011 in 2012 imenovano Izjemni znanstveni dosežki), ki ga podeljuje Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

do kontinuitete, cikličnosti, avtentičnosti itn., je okrepila konstruktivistična paradigma, pozorna zgoj na »konstrukcijo«, »konstruiranost«, na katero se je povsem napačno nalepilo tudi »izumljanje« ali »iznajdevanje« tradicije (Hobsbawm, 1983) kot forma rabe preteklosti.²³ A v tem je spregledano, da si spremembe in tradicija v njeni izvorni etimologiji (Noyes, 2009: 234–235) niso v nasprotju: veliko raziskovalcev danes pozablja, da »kontinuiteta [...] ni sinonimna z večno enakostjo in [da] je spreminjanje pogoj za kontinuiteto« (Kockel, 2008: 12). Kontinuiteta je jedro kulturnega posredovanja ali transmisije kulture v kognitivnem in duhovnem, marsikdaj tudi praktičnem obzorju, ki ga, pogosto nezavedno, zaznavamo in mislimo v treh, nerazdružno povezanih časih – v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Ob teh spoznanjih ni naključje, da je ISN 60- obletnico praznoval z mednarodno konferenco *Tradicija in kulturna dediščina: Izzivi za ustvarjalnost in poustvarjalnost*, na kateri je odmeval polno razcveten interes za dediščino. Razlogov zanj je bilo več. V desetletjih življenja nove države je splošno zrasel interes zanjo – pri oblasti, ki je iskala svoje simbole in kulturne temelje iz identitetnih in reprezentativnih potreb, pri ljudeh, ki so lahko krepili identiteto lokalnega, regionalnega, ter jo naposled začeli tudi tržiti, pri medijih, v gospodarstvu. Rabe preteklosti, ki nikakor niso nov fenomen, in za mnoge od njih je dediščina postala učinkovita nalepka, so utrdile, razvile ali celo na novo ustvarile raziskovalna področja (npr. t. i. raziskave dediščine, angl. *heritage studies*). Množili so se tako teoretični kakor pragmatični aspekti (npr. varovanje dediščine na podlagi Unescovih konvencij in nacionalnih koordinacij, lokalne, gospodarske, protokolarne idr. pobude).

Z naslovom srečanja smo takrat želeli povzeti disciplinarno izročilo in sodobne novosti, premisleke in interese etnologov in folkloristov, ki se ukvarjajo s tradicijskimi in dediščinskimi fenomeni in procesi. Tudi nismo skrivali želje, da bi jih poglobljeno reflektirali, vendar osvetljene predvsem z vidika individualne in skupinske ustvarjalnosti kot gibalna kulture. Ko smo tematizirali »ustvarjanje in poustvarjanje«, smo mislili na vse akterje – ljudi, različne rabe tradicije in dediščine, upravjalce z dediščino, prodajalce in kupce, medije in, navsezadnje, raziskovalce, torej dediščinsko politiko v srečevanju različnih interesov in pogajanju med pobudami od spodaj in od zgoraj.²⁴ S takšno zastavitvijo smo se pridružili nizu podobnih znanstvenih srečanj, v katerih je odmeval akademski in javni interesa za dediščino oz. mnogovrstne dediščine; globalni, tudi modni, fenomen je bil obravnavan glocalno – z gradivom različnih tematskih, regionalnih, socialnih, nacionalnih in mednarodnih, pa tudi disciplinarnih prizorišč. Na konferenci so obravnave tekle na več ravneh: različni diskurzi o tradiciji in kulturni dediščini; raziskovalni izzivi, ki jih prinaša Unescova konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine v različnih nacionalnih

²³ Pri tem gre za precej razširjeno površno branje uvodnika (Hobsbawm, 1983: 1–14) v popularno delo *The Invention of Tradition* (prim. Baskar, 2002: 116).

²⁴ Ob tej konferenci se je srečala tudi delovna skupina za ritualno leto Mednarodnega združenja za etnologijo in folkloristiko, ki je te vidike obravnavale na primeru raziskovanja ritualov, gl. Fikfak, Fournier, 2012.

oz. državnih kontekstih; in sodobne rabe, prisvojitve kulturne dediščine,²⁵ ki pravzaprav prežemajo vse ravni ali razsežnosti tega, kar imenujemo kultura. Tako smo se dotaknili tudi treh aspektov, ki jih je predložila Dorothy Noyes (2009) pri poglobljenem premisleku o tradiciji kot komunikacijskem procesu, časovni ideologiji in skupnostni lastnini.

Čeprav konferenčne razprave niso iskale nedvoumnih receptov in definicij, so nas opremile z refleksijo in instrumentarijem, ki sta nas vrnila k pobudam naših predhodnikov. Pomagale so pri razvozlanju pojmovnega klobčiča tradicije in kulturne dediščine (raziskovalci pred nami so uporabljali izraze tradicija, izročilo, samoumevno vsebovano v ljudski kulturi), ki se pogosto uporabljata sinonimno (Poljak Istenič, 2012), še posebej v javnem diskurzu. Iz takratnih razprav je, zgoščeno rečeno, pomembno predvsem naslednje: kulturna dediščina je na časovni osi vsakič sodobni kulturni fenomen s specifičnimi rabami (Tschofen, 2012); iz kulture se profilira, ko je opuščena iz procesa tradicije, kar pa nikakor ne pomeni, da je »mrtva stvar«, le raba vzorcev, praks, predmetov se je izmaknila tradicijskemu načinu, tj., odmaknila se je od specifičnega zgodovinskega in socialnega konteksta (Kockel, 2007: 20–21); v tem smislu gre za pri dediščini za prezentacijo tradicije (Anttonen, 2005: 39). Tako se je razprlo široko polje »rab preteklosti«, ki presega ukvarjanje (zgolj) s kulturno dediščino in zahteva premisleke o kompleksnih načinih – z vsemi napetostmi in ambivalencami –, kako ravnamo s preteklostjo in kako jo doživljamo (Macdonald, 2013: 2), kot posamezniki in skupnosti, intimno in poklicno oz. raziskovalno, in to počnemo z izrazito prezentistične perspektive, vedno uklenjene v globalne razmere, ki jih ustvarjajo kompleksni prepleti politike, ekonomije, ekologije, ideologij, družbenega in kulturnega habitusa. Iz izkušensko mnogotere sedanjosti lahko z uporabo tega instrumentarija takšno vidimo tudi preteklost. Skratka, dediščino je mogoče misliti na novo (Testa, Isnart, 2020; Bendix, 2021; Fikfak, 2021; Fournier, 2021; Testa, 2021).²⁶

OD PREGOVOROV DO ODPADKOV: ZEMLJEVID RAZISKAV 2011–2021

Kulturna dediščina, tradicija, kontinuiteta, vsebine in značilnosti ljudske kulture so v inštitutskih raziskavah v zadnjem desetletju – ob nekaterih povsem novem novih tematskih ali problemskih področjih – opazno obarvale našo raziskovalno krajino. A to ni bila edina

²⁵ Predelani prispevki s konference so bili objavljeni v tematskem zvezku *Kulturna dediščina / Cultural Heritage = Traditiones* 41 (2), 2012. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/CH>; Slavec Gradišnik, 2012. Gl. tudi razdelek »O (nesnovni) dediščini / On (Intangible) Cultural Heritage« v *Traditiones* 42 (1), 2013. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/58>.

²⁶ V tem duhu smo ob 70-letnici inštituta konec marca 2021 načrtovali mednarodno znanstveno srečanje o dediščini in mejah, a smo ga morali odpovedati zaradi razglasitve epidemije. Nekatere načrtovane prispevke o dediščini smo leto pozneje objavili v tematskem zvezku *Dediščine: Perspektive in prakse / Heritages: Perspectives and Practices = Traditiones* 50 (1), 2021. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/843>; Fikfak, 2021.

značilnost tega časa. Česar ne gre prezreti, je nekaj surovih dejstev: na prvem mestu število raziskovalnih raznovrstnih projektov, če stanje primerjamo z desetletjem prej.

vrsta raziskovalnega projekta²⁷	2001–2011	2011–2021
temeljni	7	9
aplikativni		2
podoktorski		2
tržni in CRP	1	2
infrastrukturni	2	1
mednarodni	2	14
dvostranski	4	15
skupaj	16	47

Vir: ZRC SAZU. Poročila o delu za leta 2011 do 2021. <https://www.zrc-sazu.si/sl/strani/letna-porocila-o-delu-zrc-sazu>.

Številke postanejo povednejše, ko jih povežemo s številom raziskovalk in raziskovalcev: v šesto desetletje (leta 2001) je ISN vstopil s 17 zaposlenimi (devet raziskovalcev z doktoratom; dve mladi raziskovalki; dva strokovna in en tehnični sodelavec; bibliotekarka; tajnica), enako je bilo število leta 2011 (osem raziskovalcev z doktoratom; štiri mlade raziskovalke; dva strokovna in en tehnični sodelavec; bibliotekarka; tajnica), v letu 2021 je bilo v inštitutu 21 zaposlenih (13 doktorjev znanosti, od teh dva polovično zaposlena, in ena raziskovalka, ki je bila zaposlena dve leti s podoktorskim projektom; štiri oz. trije mladi raziskovalci, od katerih je ena doktorirala; dva strokovna in en tehnični sodelavec, tajnica/bibliotekarka). Po letu 2011 sta se upokojila dva raziskovalca in tajnica; tako je od leta 2016 skrb za administrativna in bibliotekarska dela združena v eni osebi, ki je hkrati tudi raziskovalka. V tem času so se nam pridružili štirje raziskovalci (dva s sprva minimalnim, 10–20 % deležem zaposlitve, ki se je naposled zvišal na polno oz. polovično zaposlitev; ena zgolj za čas trajanja dvoletnega podoktorskega projekta; le ena že od začetka za polni delovni čas), doktoriralo je pet mladih raziskovalk (tri so se začele v ISN usposabljeni pred letom 2011) in že v inštitutu zaposlena strokovna sodelavka (bibliotekarka/tajnica).²⁸ Ob tem je treba posebej poudariti, da so bili novozaposleni in mlade doktorantke v pogodbenih razmerjih

²⁷ Temeljni in aplikativni (triletni), podoktorski (dvoletni) raziskovalni projekti so bili prek Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) financirani iz državnega proračuna, t. i. tržne projekte podpirajo različna ministrstva in gospodarstvo. Mednarodni projekti so pridobljeni prek razpisov različnih shem v EU, dvostranske projekte, ki so namenjeni predvsem mobilnosti (raziskovalno gostovanje za sodelovanje z raziskovalnimi ustanovami v tujini) in so v podporo raziskovalnemu programu, pa podpirata ARRS in država s podpisnicami sporazuma o sodelovanju, v nekaj primerih tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

²⁸ Šest doktoric znanosti v primerjavi z dvema v desetletju prej.

za določen čas, torej v prekarjem statusu, ker inštitut v splošno neugodnih razmerah, v katerih se je znašla slovenska znanost,²⁹ ni imel sredstev za polne zaposlitve in zaposlitve za nedoločen čas. Zaradi tega je bil iz leta v leto na prepihu prijavljanja novih projektov; in pomlajeno jedro inštituta je v teh letih prevzelo večji del tega bremena – v nasprotnem bi prišlo do znižanja števila raziskovalcev ali deleža zaposlitvev.

Članice in člani raziskovalne skupine inštituta so po osnovni akademski izobrazbi vezani na naslednje vede: antropologija, etnologija, etnologija in kulturna antropologija, filozofija, geografija, slavistika (slovenistika, rusistika), sociologija kulture, umetnostna zgodovina.

RAZISKOVALNI PROJEKTI

Mednarodni projekti

Pregled projektov je poveden v več pogledih – v že omenjenem kvantitativnem, in to pri vseh vrstah projektov, najopazneje pa pri mednarodnih in dvostranskih. Število mednarodnih je posledica vse več razpisov na eni strani, na drugi strani pa v ISN ali v sodelovanju z drugimi inštituti ZRC SAZU in ustanovami v tujini opazno večjem angažmaju pri prijavih teh projektov. Število bi bilo najbrž nižje, ko bi bila sredstva za temeljno raziskovanje (raziskovalni program in projekti ARRS) zadostna. Projekti so bili pridobljeni iz različnih shem financiranja EU (program Srednja Evropa, Interreg Alpski prostor, Interreg Podonavje, Interreg Slovenija-Hrvaška, Erasmus+, Ustvarjalna Evropa, Sklad za evropski regionalni razvoj idr.), vsi pa so po duhu razpisov aplikativni. Shematično razvrščeno (nekateri se namreč prekrivajo) se jih je pet neposredno nanašalo na kulturno dediščino zaradi njenega (lokalnega, regionalnega, nacionalnega in mednarodnega) identitetnega in ekonomskega pomena, štirje na delo z mladimi, trije z razvojem podeželja in mest in dva z ustvarjalnimi praksami, namenjenimi različnim družbenim skupinam.

Če se s tremi primeri pomudimo le pri tistih o dediščini, vidimo, da je glavni cilj »dediščina v akciji«.³⁰ V projektu *Etnofolk* je nastal spletni portal, ki omogoča »lociranje, ogled in poznavanje ohranjene kulturne dediščine krajev in regij« ter je posledica ugotovitev, da je ljudska kultura v Srednji Evropi bogata in raznovrstna, da je temelj državnih kulturnih identitet, da »v njej odkrivamo moč za kulturni in družbenoekonomski razvoj posamičnih območij in pokrajin«, da je deležna »vse večje pozornosti s strani uporabnikov in ekspertov, ki iščejo v njej potencial za nadgraditev razvoja regij ter želijo pospešiti gospodarski

²⁹ Glavna razloga sta bila krčenje sredstev za raziskovalne projekte in časovni premiki letnih predvidenih razpisov vsako leto za več mesecev, poleg teh pa rezi za nakup raziskovalne opreme, nižanje števila mladih raziskovalcev (gl. npr. Roman Jerala, Počasno umiranje slovenske znanosti. *Delo: Sobotna priloga*, 10. 11. 2016: 7). Znanstvena skupnost se je za spremembo razmer povezala v pobudo Shod za znanost. O vseh zahtevah do države gl. *Shod za znanost*. <https://marchforscience.si/>.

³⁰ Oznako si sposojam po naslovu knjige Jasne Fakin Bajec idr., *Dediščina v akciji: Poti in načini vključevanja mladih v ohranjanje in interpretacijo dediščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2022.

in kulturni razvoj krajev.«³¹ Podobna je bila dikcija pri projektu *Thetris*, katerega cilj je bil zaris tematske poti po območju s srednjeveškimi oz. romarskimi cerkvami. Prijavitelji so opozorili na pogosto demografsko ogroženost in nerazvitost podeželja, pri čemer ima kulturna dediščina v regionalnem razvoju pomembno vlogo, njena »ekonomika [...] je lahko glavni akter gospodarskega in družbenega razvoja«; poleg tega je cerkvena dediščina »velika artistična in historična vrednota«, cerkve »so pogosto še vedno tudi središče podeželskih skupnosti in tamkajšnjega (kulturnega) življenja«. Gre torej za njihovo »trajnostno ohranjanje« v enajstih regijah, »povečanje konkurenčnosti partnerskih območij na podlagi kapitalizacije kulturne dediščine, razvijanje dolgoročnih strategij za ohranjanje in trajnostno koriščenje cerkvene dediščine ter širjenje ozaveščenosti lokalnih akterjev za ohranjanje kulturne dediščine.«³² Tretji projekt, *ZborZbirk*,³³ je bil namenjen ovrednotenju, ureditvi in predstavitvi krajevnih zbirk kulturne dediščine na slovensko-italijanskem obmejnem območju med Krasom in Alpami. Uresničeval se je v dialogu z glavnimi dediščinskimi akterji, tj. zbiralci – domačini. Tem ni omogočil le, da so se postavili na dediščinski in kulturno-turistični zemljevid in se s tem uveljavili tudi navzven, prinesel je zavedanje o pisanem in kulturno povezanem obmejnem območju, kjer ljudje živijo zlit s prekrivnimi lokalnimi, (več)etničnimi, mednarodnimi identitetami.

Takšni projekti (iz našega seznama npr. tudi projekta o prehrani v alpskem svetu in o bajeslovnem izročilu Pohorja in Istre³⁴), za izvedbo zahtevajo dobro poznavanje posamičnih sestavin dediščine, njihovim projektnim namenom ustrezen izbor za interpretacijo in načrtovane načine predstavitve, poznavanje krajev in območij, torej »terena«. V teh primerih in še v katerem je bilo dragoceno v inštitutu nakopičeno zanje (npr. pisno, grafično, slikovno in avdiovizualno gradivo, opravljene raziskave, referenčna literatura) – brez tega ne bi bile mogoče ne uspešne projektne prijave ne izvedbe. Slednje seveda vedno terja tudi učinkovito sodelovanje in usklajevanje s projektnimi partnerji, pravočasno izvedbo vseh načrtovanih aktivnosti, intenzivno mobilnost.

Nazadnje navedeno velja za vse raziskovalne projekte, ki jih uvrščamo med mednarodne in aplikativne. Posebne omembe morajo biti ob že omenjenih deležni tisti, pri katerih so se sodelavke in sodelavci inštituta spoprijeli s povsem »novimi« problematikami. Pomemben ali kar osrednji del projekta *Parkiraj in doživi naravo*³⁵ je bila raziskava, s katero bi promovirali

³¹ *Etnofolk.eu*. <http://isn3.zrc-sazu.si/etnofolk/index.php>; Uherek, Otčenášek, 2013; Bitušiková, 2014.

³² *Thetris*. <https://rpng.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/thetris-razvoj-tematske-mednarodne-cerkvene-poti-s-sodelovanjem-lokalne>; Fakin Bajec, 2013.

³³ *Zborbirk*. <http://zborzbirk.zrc-sazu.si/>. Projekt in njegovi dosežki so bili leta 2016 deležni priznanja ARRS Odlični v znanosti. Gl. Dapit, Ivančič Kutin, Ledinek Lozej, 2015; Poljak Istenič, 2015.

³⁴ *Alpfoodway*. ... <https://www.alpine-space.eu/project/alpfoodway/>; <https://isn2.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/alpfoodway-interdisciplinarni-transnacionalni-in-participativni-pristop-k-100%Local>. <https://www.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/100-localno>; *Živa coprnija Pohorja in Istre / Živa Štrigarija Pohorja i Istre*. <http://zivacoprniya.com/>; Kropelj Telban idr., 2019.

³⁵ *Parkiraj in doživi naravo*. <https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/projekti/projekt-parkiraj-in-doživi-naravo/>.

t. i. mehko mobilnost v Triglavskem narodnem parku in omogočili ne le boljšo dostopnost in kakovostno doživljanje naravnih in kulturnih vrednot v Bohinju, temveč prispevali tudi k vzdržnosti naravnega okolja. Tudi udeležba v tem projektu in pripravljene ekspertize (Bajuk Senčar, 2016a, 2016b) sta temeljili na predhodni antropološki raziskavi turizma v Bohinju (Bajuk Senčar, 2005). Na kakovostnejše življenjsko okolje in oskrbo, vzdržen razvoj, posebej pa vključevanje obrobni skupin v odločanje je bil z obravnavo mestnega in predmestnega kmetijstva in vrtičkarstva usmerjen projekt *AgriGo4Cities*,³⁶ ki je bil izveden v več podonavskih državah.

Družbeno vključevanje ni le proces, pomemben z ekonomskega gledišča, marveč je glavni steber sodobne socialne politike. Prakse zagotavljanja blaginje posameznikom in skupinam, ki se iz različnih razlogov znajdejo na družbenem robu, si prizadevajo za njihov dostop do izobrazbe, zaposlitve, zdravstvene oskrbe itn. K mladim so bili usmerjeni štirje projekti – dva na prakse prostovoljstva³⁷ in dva na izobraževanje,³⁸ druga dva pa, splošno rečeno, na krepitev ustvarjalnosti.³⁹

Nacionalni projekti

Heterogene po temah in metodologiji so bile raziskave tudi v t. i. temeljnih raziskovalnih projektih, ki so poleg raziskovalnih programov jedro raziskav inštituta. V trajanju treh let se je mogoče bolj zbrano in v premišljeno sestavljeni kompetentni raziskovalni skupini posvetiti temam, ki dopolnjujejo (poglobljajo ali širijo) raziskovalne programe. Pa tudi zasnovati jih je mogoče zunaj »predpisanega« vsebinskega in pragmatičnega okvira, značilnega za aplikativne mednarodne projekte. V zadnjem desetletju se je povsem uveljavilo načelo medinstitucionalnih prijav projektov, ki je nekaj let veljajo kot razpisno pravilo; v inštitutu smo ga zaradi dobrih izkušenj ohranili praktično pri vseh naslednjih razpisih. Pri tem smo vodili ali sodelovali pri devetih raziskovalnih projektih, sodelovanje je bilo najintenzivnejše z raziskovalci s Filozofske fakultete, pa tudi s Fakultete za družbene vede, Inštituta za narodnostna vprašanja in Inštituta za novejšo zgodovino. Trije od teh projektov so bili mednarodni – z madžarskimi, hrvaškimi in češkimi kolegi. Okrepilo se je tudi sodelovanje z raziskovalci drugih inštitutov ZRC SAZU.⁴⁰ Omogočilo je sodelovanje, ki ga prej praktično ni bilo, vzajemno razvijanje zamisli, metodologije in izvedbe ter kakovostnejšo integracijo etnološkega/antropološkega področja, povezovanje z drugimi vedami,

³⁶ *AgriGo4Cities*. <https://keep.eu/projects/18502/Urban-agriculture-for-chang-EN/>, <https://giam.zrc-sazu.si/en/AgriGo4Cities>.

³⁷ *JuCiVol*. <https://isn2.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/jucivol-mladi-drzavlani-z-izkusnjo-prostovoljstva>. *Schola*. <https://www.schola-erasmus.eu/>; Kovačič, Pisk, Podjed, 2018.

³⁸ *People*. <http://people-project.net/>.

³⁹ *Create-To-Connect*. <https://www.createtocconnect.eu/>; *Urb_Art*. https://urbart.eu/about-urb_art/.

⁴⁰ Geografski inštitut Antona Melika, Glasbenonarodopisni inštitut, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Inštitut za spominke in kulturne študije.

občasno tudi vključevanje študentov v projektne raziskave in sodelovanje s strokovnjaki, ki so eksperti za razvoj različnih tehnologij.⁴¹

Primer slednjega raziskovanja je naposled z najstarejšimi inštitutskimi koreninami povezan projekt *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo*,⁴² ki na sodoben, tehnološko ekspertno podprt način obsežen inštitutski arhivski korpus postavlja v polje digitalne humanistike, s tem pa se slovenska folkloristika naposled nekoliko zamudniško postavlja v mednarodno paremiologijo. Ker so kratki folklorni žanri zakladnica nesnovne kulturne dediščine, zgoščena ekspresivna forma, semiotična in etnolingvistična analiza omogočata zapolnitev zemljevidenja kulturnih vrednot in vzorcev komunikacije; omenjeno je druga faza projekta, ki sledi zdaj že dostopni digitalni zbirki.⁴³

Projekta, povezana s kulturno in naravno dediščino v Triglavskem narodnem parku⁴⁴ in na zavarovanem območju ob slovensko-madžarski meji, sta prinesla poglobitev tematizacij kulturne dediščine, predvsem pa tudi pozornost na »naravno« dediščino. V spoznavnem in metodološkem pogledu je bilo izhodiščno prepričanje, da morajo biti v obravnavo vključeni vsi akterji, vključeni v dejavnosti, ki so namenjene ohranjanju in rabi dediščine. Glas lokalne skupnosti je tu postavljen v ospredje. Prav tako pa v obeh primerih tudi ni bil prikrit cilj, da prispevata ugotovitve, ki so lahko spodbuda za iskanje rešitev za višjo kakovost življenja domačinov in dobre izkušnje obiskovalcev; vse to na podlagi zblíževanja stališč različnih udeležencev o premišljenem ravnanju z rabo prostora in njegovih naravnih in kulturnih virov, o človeški in ne-človeški ekologiji, prilagojenosti naravnih danosti in družbeno-ekonomske organizacije in s tem lokalnih adaptacijskih praks. V primeru raziskave ob slovensko-madžarski meji⁴⁵ so bili v ospredju izzivi sodelovanja in vzdržnega razvoja na povezanem območju Krajinskega parka Goričko in Narodnega parka Őrség, kjer je meddržavna meja, ki je danes sicer ni več, krepila vrsto razlik; politika do državnih obrobij z gospodarsko in tudi etnično marginalizacijo ima do danes vidne učinke v pokrajini in vsakdanjem življenju ljudi. V analizi sta raziskovalce usmerjala koncept antropocen, ki presega razločevanje med naravo in kulturo, in integriran pristop, ki je povezal etnografijo, historične analize, politično ekologijo, raziskave biološke raznovrstnosti, mrežno analizo in etnografski film.

Na tradicijo raziskav v inštitutu, vendar bistveno obogateno z novimi uvidi v razširitev tematike in širše zasnovano spoznavno obzorje, so bili vezani še naslednji projekti.

⁴¹ Npr. s Fakultete za elektrotehniko UL, podjetja CVS Mobile, Instituta »Jožef Stefan«.

⁴² *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/18342>.

⁴³ Gl. 20. op.

⁴⁴ *Triglavski narodni park*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/7029>; gl. tematski zvezek *Triglavski narodni park – strategije = Traditiones* 44 (1), 2015. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/57>; Fikfak, Bajuk Senčar, 2015.

⁴⁵ *Zavarovana območja ob slovensko-madžarski meji*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/12527>; gl. tematski zvezek *Zavarovana območja ob slovensko-madžarski meji / Protected Areas Along The Slovenian-Hungarian Border = Traditiones* 48 (1). <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/698>; Fikfak, Mészáros, 2019; gl. tudi tematski zvezek *Acta Ethnographica Hungarica* 65 (2), 2020. <https://akjournals.com/view/journals/022/65/2/022.65.issue-2.xml>.

Raziskave pri projektu *Prazniki in oblikovanje nacionalne skupnosti na Slovenskem*⁴⁶ so presegle dotedanje pretežno kulturnozgodovinske raziskave prazničnega življenja, značilne za obravnave ljudske kulture, in sicer z razširitvijo prazničnega koledarja (uradnega in neuradnega) in posebej s pozornostjo na vzajemno tvornost med prazniki in identiteto različnih skupnosti. Praznični koledar je bil tematiziran kot fenomen, v katerem se zrcalijo spremembe političnih, družbenih in ekonomskih ureditev ter prestrukturiranje slovenske družbe med 19. in 21. stoletjem ali pa, če perspektivo obrnemo, kot razgledišče za sledenje tem procesom in v zadnjih desetletjih še vplivu globalizacijskih tokov na lokalni ravni. Pokazal je na pisano praznično pokrajino, v kateri niso pomembni le uradni državni prazniki, ki povezujejo nacionalno skupnost, temveč tudi tradicionalni in novi verski, evropski oz. mednarodni, tisti povezani s popularno kulturo, lokalni, ki se na različne načine in neenakomerno dotikajo različnih družbenih skupin in generacij ter sčasoma dobijo predružačene in tudi povsem nove pomene. Projekt je posredno postavil tudi izziv, da bi bilo na tak način smiselno in potrebno raziskati tudi praznike, ki se dotikajo življenjskih poti posameznikov – ne kot kakega nasprotja praznikom skupnosti, temveč kot lakmus za tematizacijo individualnega in skupnostnega, intimnega in javnega, vrednot, ki so vtakane v rojstvo in njegovo pričakovanje, v številne prehode, življenjske uspehe, mladost in starost ter naposled v slovo od življenja.

Raziskave v projektu *Junaki in slavne osebnosti*⁴⁷ so v historični in sodobni perspektivi obravnavale fenomen junaka in junaštva in njune funkcije na družbenem in simbolnem zemljevidu. V ospredju so bili posamezniki, ki so od 19. stoletja pripevali k oblikovanju naroda, t. i. imaginarni junaki, doma v literaturi in folklori, in sodobni junaki, tj. zvezdniki – estradniki, politiki, športniki, ki so najpogosteje medijski produkt, posredovan s sodobno tehnologijo. Pri vsaki od teh kategorij je bilo mogoče tematizirati katero od univerzalnih potez, ki izvirajo iz klasičnih raziskav junaštva in junakov.

Leto 2018 je bilo veličastna 100. obletnica konca »velike vojne«. V projektu *Dediščina prve svetovne vojne: Reprezentacije in reinterpretacije*⁴⁸ so raziskovalce zanimale posebnosti ustvarjanja in ohranjanja diferenciranega spomina nanjo glede na status držav zmagovalk in poraženk. Raziskave spomina so opozorile na politiko spomina, tj. na njegovo parcialnost, protislovnost, spornost, ki je bila dokumentirana ob analizi grobov in spomenikov,

⁴⁶ *Prazniki in oblikovanje nacionalne skupnosti na Slovenskem*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/7004>; <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-UKBKQEGG/b8847fe0-7c93-4008-899f-34c8d0cfd86a/PDF>. Gl. publikacije Jezernik, Slavec Gradišnik, Velikonja, 2013; Slavec Gradišnik, 2014; Jezernik, Slavec Gradišnik, 2017.

⁴⁷ *Junaki in slavne osebnosti*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/8681>. Gl. publikacije Jezernik, 2013; tematski zvezek *Leaders and Heroes of the Nation = Traditiones* 43 (1), 2014; Fikfak, 2014b; tematski zvezek *Celebrities in Central & Southeastern Europe / Slavne osebnosti v srednji in jugovzhodni Evropi = Traditiones* 45 (1), 2016; Podjed, 2016; Jezernik, Slavec Gradišnik, 2019.

⁴⁸ *Dediščina prve svetovne vojne*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/9968>. Gl. tematski zvezek *Cultural Heritage of the Great War / Kulturna dediščina prve svetovne vojne = Traditiones* 47 (1), 2018; Jezernik, Fikfak, 2018; Fikfak, Jezernik, 2021.

v različnih komemorativnih praksah in naposled v sodobnih reinterpretacijah, za katere je značilen tudi vpliv evropskih integracijskih procesov iz 90. letih prejšnjega stoletja; ti so v ospredje nasproti spornostim postavili evropsko zgodovino in mednarodno sožitje. S 1. svetovno vojno je povezan tudi lani začet projekt *Hraniti zmago: Preskrba s hrano in postimperialna tranzicija v čeških deželah in Sloveniji, 1918–1923*,⁴⁹ ki poteka v sodelovanju s češkimi in slovenskimi zgodovinarji. Na primeru preskrbe s hrano kot temelja preživetja in bivanja, projektna skupina raziskuje predvsem vlogo in moč.

Izrazito v sodobnost in prihodnost sta usmerjena zadnja temeljna projekta iz tega desetletja. Prvi, *Mladi podjetniki v času negotovosti in spodbujenega optimizma: Etnološka študija podjetništva in etike mladih v sodobni Sloveniji*,⁵⁰ se dotika prihodnosti generacije mladih. Njen del so mladi podjetniki, ki se v spremenljivih ekonomskih gibanjih, zaznamovanih z nihanjem med malodušjem prekarnosti in spodbujenim optimizmom, spoprijemajo z negotovo prihodnostjo. Oblikujejo se (nove) vrednote, ki postavljajo etiko v razmerje z ekonomijo, pri čemer so v ospredju samorefleksivno delovanje posameznikov in njihova vpetost v izobraževanje, množične in družbene medije ter novonastala prizorišča za spodbujanje podjetništva. Ker je podjetništvo eden od gospodarskih stebrov v sodobni državni ekonomiji, imajo projektne raziskave širši domet.

Drugi projekt – *Urbane prihodnosti: Zamišljanje in spodbujanje možnosti v nemirnih časih*⁵¹ – je primerjalni slovensko-hrvaški in se uvršča v mednarodno razmeroma uveljavljeno polje raziskav prihodnosti, ki do zdaj v partnerskih državah ni bilo deležno posebne pozornosti, imata pa v nasprotju s tem opazno izročilo v etnologiji in antropologiji mest. Kako si upravljavci mest in meščani ustvarjalno in sodelovalno zamišljajo in prizadevajo za kakovostno življenje v mestih v prihodnosti, je osrednje vprašanje, ki ga skupina primerjalno raziskuje v štirih mestih v Sloveniji in štirih na Hrvaškem ter se pri tem osredinja na glavna lokalna vprašanja (npr. zelene tehnologije, priseljeni prebivalci, infrastrukturni projekti, prostorski posegi, turizem itn.).

Podoktorski projekti so namenjeni predvsem odpiranju novih tematik. Takšna sta bila v zadnjem desetletju projekta *Preživeti, živeti, izživeti: Ustvarjalnost kot način življenja* (2014–2016) in *Družabni pomen delovnih opravil: Kako misliti delo v otroštvu?* (2019–2021); prvi je tematiziral koncept človekove ustvarjalnosti,⁵² drugi pa v sodelovalni etnografiji z otroki konceptualizacijo in prakse otroške igre in dela kot (ne)ločenih sfer v življenju otrok (Turk Niskač, 2021).

⁴⁹ *Hraniti zmago*. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/18836>.

⁵⁰ *Mladi podjetniki* .... <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/17876>. Gl. tematski sklop v *Studia ethnologica Croatica* 33 (1), 2021; Kozorog, 2021.

⁵¹ *Urbane prihodnosti* .... <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/18341>; <https://www.citymaking.eu/>. O dozdajšnjih projektih raziskavah v slovenskih mestih gl. tematski sklop *Urbane prihodnosti / Urban Futures* v *Traditiones* 51 (3), 2022; Gulin Zrnič, Poljak Istenič, 2022.

⁵² Gl. tematski razdelek v *Traditiones* 46 (1–2), 2017; Poljak Istenič, 2017.

Med nacionalnimi projekti sta bila aplikativna dva: *DriveGreen*,⁵³ katerega cilj je bilo spoznati prakse mobilnosti v več mestih v Sloveniji in tujini in razviti aplikacijo za spodbujanje eko-vožnje za prehod v nizkoogljično družbo, in *Nevidno življenje odpadkov*,⁵⁴ osredinjen na ravnanje z odpadki (količine, načini odlaganja itn.). V obeh projektih je bila v ospredju aktualna globalna problematika vzdržne okoljske paradigme. Zasnovana in izpeljana sta bila v sodelovanju s strokovnjaki za tehnološke rešitve. Projekta sta tudi najneposrednejši odgovor na vprašanje »Zakaj svet potrebuje antropologe?«, ki ga promovira Mreža za aplikativno antropologijo pri Evropskem združenju socialnih antropologov (EASA).⁵⁵ Skladno z namenom sta ju spremljala promocija in medijska odmevnost.

Omenjene projekte in raziskovalni program je spremljalo živahno mednarodno sodelovanje v projektih, uvrščenih v kategorijo dvostranskih projektov.⁵⁶ Slednje so oz. jih podpirajo posebej iz primerjalnih ambicij (npr. tematika zaščitenih območij oz. naravnih parkov, vzdržen razvoj, migracije oz. mobilnosti, folklor in kulturna dediščina), nekaj jih je nadaljevalo že utečeno programsko sodelovanje ISN z ustanovami v tujini. Kljub pičli finančni podpori so vzdrževali, krepili in širili mrežo mednarodnih povezav, rezultati pa so bile skupne publikacije, organizacija znanstvenih srečanj, priprava panelov na mednarodnih konferencah, gostovanja raziskovalcev.

RAZISKOVALNI PROGRAMI

V sedmo desetletje je ISN vstopil s šestletnim raziskovalnim programom *Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks* (2009–2014, vodja Jurij Fikfak),⁵⁷ v katerem je bila kultura osrednji koncept kot vodilo za opazovanje prizorišč tvornosti posameznikov in različnih skupnosti na lokalni, regionalni, državni in mednarodni ravni. V njem je bil dan prostor za premislek, kako so utrjeni koncepti in pojmovnik (tradicija, kulturna dediščina, ljudska kultura, identiteta, kulturni fenomeni) dinamični, kako niso omejljivi na geografske in socialne prostore, kako so podvrženi dinamiki, ki jo izražajo kontinuiteta, zginevanje, spreminjanje, (po)ustvarjalnosti, in, kako so skladno s tem identifikacije ljudi večplastne in mnogotere. Premisleki o tem so prinesli tudi raziskovalno avtorefleksijo o rabi pojmovnika, metod in raziskovalni etiki.

Navedeno je bilo podlaga za raziskave v več sklopih: 1. Prostori discipline (primerjalne raziskave zgodovine, teorije in metodologije); 2. Prostori slovstvene folklore (žanrska klasifikacija slovenske slovstvene folklore, folklor med tekstom in kontekstom, tipni indeks

⁵³ *DriveGreen*. <http://www.drivegreen.si/>; gl. npr. Podjed, Bezjak, 2017.

⁵⁴ *Nevidno življenje odpadkov*. <https://zivljenjeodpadkov.si/>; gl. npr. Podjed, Polajnar, 2022.

⁵⁵ Mednarodna monografija (Podjed idr., 2021) je leta 2021 dobila priznanje ARRS Odlični v znanosti.

⁵⁶ S Finsko, trikrat s Hrvaško, Srbijo, trikrat z ZDA, Rusko federacijo, Estonijo in Črno Goro; z Madžarsko, Bolgarijo in Argentino.

⁵⁷ <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/6318>.

slovenskih pravljic in povedk, estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev); 3. Prostori materialnega (raziskave stavbarstva, bivalne kulture, prehrane in gospodarstva in gmotne kulture otrok); 4. Prostori ritualnosti in identitete (prakse skupnosti, manifestacije in funkcije ritualnega, zgoščene ob pomembnih praznikih, na mejah, diskurzi razločevanja in povezovanja - politični, medijski in raziskovalni); 5. Vizualne raziskave; 6. Arhiv snovne in nesnovne dediščine.

Na tem problemskem in empiričnem okviru je temeljil tudi naslednji raziskovalni program, ki je ohranil isto ime *Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks* (2015–2021, vodja Jurij Fikfak),⁵⁸ prinesel pa je nekaj novih poudarkov: pri kulturnih prostorih in praksah je bil še bolj poudarjen prostor kot materialni, socialni in simbolni lokus kulturnih praks, preživetvenih načinov, oblik vzajemnosti in mobilnosti, ustvarjalnosti (zlasti tudi estetske), reprodukcije tradicije in sodobne inovativnosti. Ob procesnosti kulturnih praks so bili mišljeni socializacija/inkulturacija, medgeneracijski prenos znanja, veččin in kulturne dediščine, vplivi in posegi države in EU (evropeizacija) in posledično dinamika med lokalnim in globalnim. Vsi ti procesi se razkrivajo kot časovno-prostorski oz. kulturni kronotop, v katerem sta zajeti historična in prostorska dimenzija vsakega pojava ali prakse. Novi empirični poudarki so bili preživetvene strategije in prakse; materialni idr. dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje in spremembe vsakdanjih in identitetnih praks; mobilnost in komunikacija, ki prostore definirata kot čez- in multilokalne; nove oblike vzajemnosti v družbenih skupinah, ki ustvarjalno kapitalizirajo tradicijo in življenjske prostore; odgovori na krize, vojne in naravne nesreče. In naposled je bila kulturna dediščina redefinirana kot skupni interes materialnih, socialnih in estetsko ustvarjalnih svetov.

V navedenem nedvomno presevajajo spoznanja in izkušnje, nastale v predstavljenih raziskovalnih projektih. Vsebinski oz. tematski interesi so se s tem še pomnožili, kar lahko ima z vidika inštitutske raziskovalne dinamike tako »pozitivne« kakor »negativne« učinke: prilastka sta namenoma med narekovaji, saj sta relativna glede na to, kako, precej poenostavljeno, mislimo oblikovanje polja raziskav: intenzivno, ki strogo definira »predmete« in »metode« ter si prilašča izvedenstvo zanje, ali ekstenzivno, ki polje eklektično širi v pogledu tematik, konceptov, metod ter se s tem zblizuje z drugimi vedami, ne skrbi, da bi bilo disciplinarno polje zakoličeno – prav nasprotno. Ker so sodobni raziskovalni premisleki tudi v družboslovju in humanistiki naklonjeni drugemu vzorcu, ni nenavadno vprašanje, ponavadi od zunaj, kaj sploh je ali, boljše, ni predmet sodobne etnologije. Ali, kakor je François Furet (1981) komentiral francosko novo zgodovino okrog *Annales*: gre za »potepuštvo po vseh terenih«.

Nekaj sledi potepuštva po vseh terenih je zbranih v knjižni zbirki *Ethnologica - Dissertationes*, začeti leta 2011, v katerih so objavljena sveža spoznanja o dediščini (Fakin Bajec, 2011) in tradiciji (Poljak Istenič, 2013), bivalni kulturi (Ledinek Lozej, 2015), folkloristični metodologiji in žanrih (Ivančič Kutin, 2011; Babič, 2015), o kolektivnem spominu v ustnem izročilu (Šrmpf Vendramin, 2021), otroški igri (Turk Niskač, 2021).

⁵⁸ <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/9780>.

Da bi bolj izostreno in sistematično predstavili poglede na »predmete«, ki jih raziskujemo v etnologiji, in kako jih raziskujemo in interpretiramo, je bila v letu 2021 zasnovana nova knjižna zbirka *efka: dela etnologije, folkloristike in kulturne antropologije*. Njen namen je »sintetizirati problematiko glavnih raziskovalnih tem, tj. njihov historiat in metodološka vprašanja, zlasti pa prakse, akterje in aplikativne vidike.« V zadnjih dveh letih je bila poleg že omenjenih o ugankah (Babič, 2021), materialni kulturi (Godina Golija, Huzjan, Ledinek Lozej, 2021) in pripovednem izročilu (Kropej Telban, 2021) izdana še knjiga *Meje* (Kozorog idr., 2022), katere tematika ni nova, saj meje, mejnosti, različne ločnice razmejujejo človeško življenje vsepovprek; v tej knjigi so s historično in aktualno informiranim pogledom tematizirane teritorialne meje in njihovi mnogoteri učinki, etnografsko podprte z raziskavami ob slovensko-madžarski meji.

Omenjena raziskovalna programa sta dobila nadaljevanje v raziskovalnem programu *Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika* (2022–2027, vodja Dan Podjed), ki z imenom in povzetkom nakazuje premike v prihodnost(i):

Osrednji vsebinski cilj raziskovalnega programa je preučiti in predstaviti vsakdanje življenje v preteklosti in sedanjosti, hkrati pa kritično ovrednotiti osrednje etnološke, antropološke in folkloristične koncepte, da bi z njimi bolje uporabili dozdajšnja in premislili nova spoznanja ter zmogli predvideti scenarije za vsakdanje življenje in sobivanje v prihodnosti. [...] ohranjamo dolgoletno tradicijo raziskovalnega programa, hkrati pa ga želimo aktualizirati. [...] osredinili [se bomo] na območje današnje Slovenije, hkrati pa bomo pogosteje prečkali meje in primerjali izsledke iz lastnega okolja z analizami vsakdanjika v zamejstvu in tujini. Pri tem [...] poudarili primerjalno ter inter- in transdisciplinarno sodelovanje v programu in izven njega.

[...] Z vsakdanjikom oziroma vsakdanjim življenjem, ki je osrednji koncept raziskovalnega programa, opredeljujemo prakse in fenomene človekovega bivanja, ki jih proučujejo etnologija, antropologija in folkloristika. [...] posebej [nas bodo] zanimale nove oblike vsakdanjika v družbenih skupinah, ki zasedajo različne življenjske prostore; v njih namreč vidimo možne odgovore na krize, kakršna je bila - in je še - pandemija covid-19, ki je zaznamovala Slovenijo in svet. V programu bomo nadaljevali, poglobljali in širili dozdajšnja raziskovalna področja [...].⁵⁹

Program je v opaznem delu ostal zavezan usmerjenosti prejšnjega, a si je naložil zahtevni nalogi: refleksijo osrednjega koncepta, ki ni zgolj etnološki/antropološki koncept in je za njim kar dolga zgodovina premislekov in konceptualizacij, in spoprijem z vedno novimi (nepredvidljivimi) dogodki in procesi, ki – po dikciji programa – terjajo sprotno odzivanje. Da je to kompleksno vprašanje, potrjuje prav uvodoma omenjena tematizacija množice

⁵⁹ <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/19006>.

prizorišč in ravni, na katerih je bilo mogoče raziskovati vsakdanjik med epidemijo covid-19: kako raziskave premakniti z etnografskih podob k znanstveno odgovorni analizi, ki pač ne more streči z instantnimi odgovori na novinarska vprašanja ali komentarje; ta so lahko hitro pleni populističnih (iz/zlo) rab oz. poenostavitev. Premišljanje o samoumevnostih vsakdanjih ravnanj (beri: problematizirati samoumevno oz. iz samoumevnega narediti nesamoumevno), prepričanj, verjetij itn. je temelj našega raziskovanja, ki jih usmerjajo vprašanja *kdo, zakaj in kako, kdaj in kje*, pa še kakšno. Raziskovanje zahteva čas, raziskovalci pa morajo nenehno kritično premišljati o načinih popularizacije spoznanj – delovanje zunaj akademskih zidov je namreč zahtevna in odgovorna naloga.

V letu 2018 je v ZRC SAZU skupina mlajših doktorjev zasnovala nov interdisciplinarni raziskovalni program *Dediščina na obrobjih: Novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega* (2019–2024, vodja Špela Ledinek Lozej, raziskovalka iz ISN).⁶⁰ Zasnova programa, ki povezuje pet inštitutov ZRC SAZU,⁶¹ temelji na spoznanju, da novejši premisleki o dediščini v primerjavi s starejšimi, ki so bili povezani z graditvijo narodov in homogenih skupnosti, poudarjajo večperspektivno in množinsko razumevanje dediščine, kot inherentno disonantne in procesualne. Empirične raziskave potekajo na območjih, kjer živijo narodne manjšine, in sicer v petih tematskih sklopih: dediščina na dinamičnih mejnih območjih; dediščina v mobilnem svetu; jezik v rabi – raba jezika; živeti z dediščino; dediščinjenje prostora. »Glavni cilj programa bo identifikacija, evidentiranje, dokumentiranje, ovrednotenje in analiza alternativnih manjšinskih oblik, praks in interpretacij ustvarjanja dediščine.« Skupina vključuje »teoretska izhodišča in metodološke pristope preučevanja narodnega vprašanja, antropologije, etnologije, jezikoslovja, literarne vede, geografije in zgodovinopisja« in se uvršča v kritično preučevanje dediščine, želi pa prispevati k »opolnomočenju manjšin« in njihovi »demokratski participaciji v sodobni pluralni družbi.«⁶²

Kljub nenaklonjenim zunanjim razmeram je bila ustvarjalnost raziskovalne skupine inštituta večja in predvsem bolj razvejena: ohranili smo kontinuirano izdajanje vseh inštitutskih (mednarodno referenčnih) periodičnih in serijskih publikacij (objave monografij v knjižnih zbirkah inštituta), kar nekaj monografij je izšlo zunaj teh zbirk. Periodične publikacije smo izkoristili za več tematskih predstavitev, nastalih bodisi ob domačih ali mednarodnih raziskovalnih projektih, konferencah v Sloveniji in tujini; to kaže na še okrepljeno mednarodno sodelovanje, dokumentirano tudi s prijavi dvo- ali večstranskih raziskovalnih projektov, udeležbami na znanstvenih srečanjih v tujini (tudi s pripravo tematskih panelov), ki jih organizirajo ugledna mednarodna združenja (npr. EASA, SIEF),

⁶⁰ <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/17671>.

⁶¹ Poleg Inštituta za slovensko narodopisje še Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Geografski inštitut Antona Melika in Glasbenonarodopisni inštitut. Skupaj izdajajo *Heriskop: Razprave o dediščinjenju na obrobju*. <https://dediscina.zrc-sazu.si/sl/home/>

⁶² Pozetek. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/17671>.

s članstvom v mednarodnih svetih/odborih ustanov in znanstvenih revij. Odprtosti raziskovalne skupine ISN pritrjuje tudi vse živahnejše raziskovalno sodelovanje z drugimi inštituti ZRC SAZU in pri aplikativnih projektih tudi z lokalnimi in regionalnimi ustanovami. V vsakdanjik raziskovalk in raziskovalcev sodi tudi t. i. ekspertno delo: sodelovanje v odborih etnoloških in drugih ustanov, uredniških odborih, ekspertnih skupinah ter različne aktivnosti na lokalni ravni.

SKLEP, KI NI NIKAKRŠEN SKLEP: ZA »POČASNO ZNANOST«

Uvodni del tega sestavka so uvedle misli o kontinuiteti inštitutskih raziskav od najzgodnejših začetkov. Točka ali tok, kjer so današnje razmere najdlje od izvornih načrtov, so v vnemi po sistematičnosti, izčrpnosti (beri: raziskati prav vse na etnografskem zemljevidu). In še so etnologi, ki menijo, da je etnologija edina znanost o kulturi, ki kaže na »strast za celoto« (Köstlin, 1997), vendar ne v pozitivistični izčrpnosti. Na drugi strani je priznanje, da velikih zgodb ni več, k čemur so prispevali ne le številni epistemološki in metodološki obrati v humanističnih in družbenih vedah, temveč tudi množenje virov in zaloge znanja za naše raziskave (če se ukvarjamo s preteklostjo, nikoli ne vemo, ali smo našli in izčrpali vse vire; za sedanjost pa jih je preveč). Ob njih se vsaka raziskovalka in raziskovalec počuti neskončno majhen: bolj ko se pogloblja v kako temo, več odkrije virov, pomembnih kontekstov, mogočih ravni raziskovanja, možnosti interpretacij (Fikfak, 2008, 2014a), vselej omejenih tudi z uporabljenim analitičnim orodjem in obarvanostjo individualnega pogleda; vse to se izmika discipliniranosti, ki jo vsebuje izraz »disciplina«. In je v tem smislu, ali si tega kdo želi ali ne, vse bližji postmodernističnemu duhu – nestabilnosti, dinamiki, postajanju, heterogenosti, nehierahičnosti, singularnosti. Vse to so hkrati značilnosti sodobnega bivanja in zadreg zvedave in odprte znanosti, ki se upira znanstvenim politikam na globalni in nacionalni ravni, usmerjenim v standardizacijo na več ravneh in merljivih s finančno podporo pričakovanim učinkom (gl. npr. Luthar idr., 2004). Raziskovalci v ustanovah so tako ujeti v razburkan tok med Scilo znanosti in Karibdo raziskovanja ali, drugače, med utrjene znanstvene ustanove in znanstveno politiko, ki, ustvarjajo – bolj ali manj – »državno,« »kraljevsko« ali institucionalizirano znanost na eni strani, in svobodo raziskovanja, ki ga vodijo načela nomadske znanosti (Deleuze, Guattari, 1987: 361s.) na drugi. Pri prvi so pomembna trdna dejstva in cilji, pri drugi vprašanja in poti, ki lovijo nenehno postajanje bivanja; takšno raziskovanje je zaradi tega vedno nedokonč(a)no, negotovo in tudi slabo vnovčljivo (prim. Latour, 2011).

V našem primeru gre v nekoliko daljši perspektivi – in to na prvem mestu – za to, da se je v tričetrst stoletja spremenila osnovna opredelitev tematike in problematike etnologije; pri tem mislim na njene začetke v narodopisnih temeljih in sodobno prežetost s sodobnimi humanističnimi in družboslovnimi, tudi s tehničnimi in naravoslovnimi okviri. Definitorna sosledja so izražena v inštitutskih raziskovalnih programih: od slovenske narodne, ljudske

kulture prek »etnoloških raziskav kulture v Sloveniji in zamejstvu«,⁶³ »etnoloških in folklorističnih raziskav v slovenskem in evropskem kulturnem prostoru«⁶⁴ in »etnoloških in folklorističnih raziskav kulturnih prostorov in praks« do zadnjega programa »etnoloških, folklorističnih in antropoloških raziskav vsakdanjika«. Pri tematizaciji vsakdanjika je lahko za izhodišče opredelitev, da si na podlagi dnevnih življenjskih praks »etnologija prizadeva sistematizirati vsakdanje izkušnje življenjskega sveta, včeraj in danes« (Köstlin, 1997: 263). »S konceptom 'vsakdanje življenje' osvetljuje to, kar je samoumevno in o čemer se navadno ne razpravlja, ker 'vsakdanjik' funkcionira brez potrebe po interpretaciji. Njegovo delovanje postane vidno, ko pride do problema« (nav. delo: 266).

Prva postaja – ljudska kultura, s katero se je ukvarjalo narodopisje – se je raziskovalcem kazala kot razmeroma trdna zgradba, sama po sebi raziskovalno ujemljiva s pozitivističnim instrumentarijem, razvidnem v spoštovanju etnološke sistematike, ki je (ljudsko) kulturo razčlenila na razmeroma obvladljive segmente ali teme materialne, družbene in duhovne kulture. Narekovala je tudi institucionalno organizacijo v posamične sekcije, kjer so raziskovalci sistematično raziskovali ne vseh, a izbrane teme, ki so v določenih razsežnostih pomembne do danes. V disciplinarnih razpravah zadnjega pol stoletja ali nekoliko več so se raziskovalci bolj ali manj odločno poslavljali od tako koncipirane problematike: čeprav je bila v ISN razmeroma dolgo trdoživa logika raziskovanja v tematskih sekcijah, se je polagoma tudi v raziskavah začelo odslikavati problemsko obzorje, ki se je v etnologiji (in folkloristiki) zarisovalo od 60. let prejšnjega stoletja. V tem obzorju ni mogoče nobene »kulturne sestavine« preučevati zgolj v njeni genezi in tipologiji: vsak kulturni fenomen zahteva osmislitev, ki se v žargonu bere kot kontekstualizacija – najprej v temeljnih okvirih časa, prostora, družbenosti in simbolnosti, nato pa tudi politiki, ekonomiji, ideologiji, modnosti itn. In vse se dotika vsega. Poleg tega kulturni fenomeni in procesi v najširšem antropološkem smislu danes niso izključni »predmeti« etnologije ali (družbenokulturne) antropologije. Zaradi tega se je še bolj kakor v preteklosti težko nedvoumno postaviti v kako določno, ožje znanstveno področje (prim. Rapport, Overing, 2000: 305).⁶⁵ Na to zadrego so tudi v slovenski etnologiji že pred desetletji pokazale številne razprave o razmerjih z drugimi vedami (npr. zgodovinopisjem, filološkimi disciplinami, geografijo, sociologijo), deloma morda tudi zaradi postavljanja razmejitev, vendar bolj z željo po izostritvi lastnih spoznavnih in metodoloških obzorij, ki bi omogočila tudi plodovitejše meddisciplinarno sodelovanje. In zdi se, da se v slednjem kar dobro urimo.

V zadnjem desetletju se o teh vprašanih nismo veliko pogovarjali, smo jih predvsem prakticali, kakor je razvidno iz predstavljenih raziskav. Njihova številnost je imela

⁶³ To je bilo po reorganizaciji znanstvene dejavnosti ime prvega raziskovalnega programa (1999–2003). <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/2747>.

⁶⁴ Raziskovalni program, 2004–2008. <https://cris.cobiss.net/ecris/si/sl/project/3771>; Slavec Gradišnik, 2011: 125.

⁶⁵ Regina Bendix (1998: 237) je zapisala, da s(m)o folkloristi (pisala je za publikacijo v ZDA, kjer je običajno naziv discipline *Folklore Studies*, in tako prevedla poimenovanje *Volkskunde*) – zaradi narave svojega predmeta – »obstajali v 'postdisciplinarnosti', preden je kdor koli skoval ta izraz.«

preživetvene razloge. Učinek sodelovanj – teh je bilo največ v mednarodnih aplikativnih projektih – nikakor ni enobarven: z njimi smo se na poseben način integrirali v »evropsko znanost« ali, natančneje, znanost z gledišča EU, ki podpira precej določen tip raziskav; te uokvirjajo znanstveno mišljenje z vnaprej razpisanimi tematikami ali problematikami, priporočajo ali zahtevajo, katere akterje je treba vključiti v raziskavo, kako raziskovati in zelo natančno predvideti rezultate. V tem se razločno razkriva povezanost med (politično, nazorsko) močjo in znanjem/znanostjo. Vprašanje, koliko je pri tem pridržano »raziskovanju«, je lahko samo retorično. Na drugi strani pa so ti projekti tudi prizorišče strokovnega sodelovanja, možnosti videti aktualne probleme z neakademskega stališča, prinašajo konkretne izkušnje za delo zunaj raziskovalnih ustanov, so priložnost za zasnutke česa novega, tudi možnost, da neakademske ustanove spoznajo in se prepričajo o pomenu ekspertnega znanja. Prav zaradi tega bi morali biti sistematično podvrženi raziskovalski samorefleksiji, ki je vsaj pri nas dozdej nismo opravili in je pomembna, če o svojem delovanju preišljamo kot o odgovorni znanosti, ki je, kakor že uvodoma omenjeno, ne moremo misliti zunaj družbe. Na eni strani to pomeni, da se zavedamo njene postavljenosti v trenutne znanstvene, družbene, lokalne, politične idr. kontekste, na drugi pa, da svoja spoznanja posredujemo temu okolju, da pokažemo, kakšen pomen in doseg imajo naša spoznanja, utemeljena predvsem na empiričnem raziskovanju, za konkretne skupine ljudi in ne za imaginarno »družbo«.

Za sodobno znanost je danes njena navzočnost v javnosti tako rekoč zakon (gl. npr. Eriksen, 2006; Beck, Maida, 2013) in se kaže v različnih vrstah angažmajev, ki jih mnogi vidijo kot neogiben podaljšek etnografskih pričevanj. Tako so ponekod nekateri antropologi in etnologi v duhu kritičnega poslanstva postali komentatorji tako rekoč vsega dogajanja oz. vsakršne aktualne teme – npr. utilitarnosti, evlucijskega mišljenja, rasizma, spolnih norm, razvoja, neoliberalizma, militarizacije, vojne, humanitarnosti, bolezni, domačinskih in človekovih pravic (Abu-Lughod, 2016: 595, nav. po Čapo, 2020: 54) oz. eksperti za vse. Družbena in kulturna kritika danes v mednarodnem prostoru splošno sodi v privzet angažma ali celo poslanstvo, ki se v antropologiji pogosto transformira v prakse zagovorništva, (celo militantnega) aktivizma in intervencij, da bi zaščitili ranljive in obrobne skupine pred nasiljem, izkoriščanjem in prispevali k njihovem boljšemu življenju (Čapo, 2020: 54). Poleg družbene kritike in aktivizma je George E. Marcus (2012: 38) v javno delovanje uvrstil tudi »aplikativno« antropologijo, tj. prenos raziskovalnih spoznanj v ne-akademsko okolje (Podjed idr., 2016; prim. Bezjak Mlakar, Podjed, 2015; Podjed, 2019; Podjed idr., 2021); to so trije stebri, ki se včasih tudi stikajo, prepletajo, javne navzočnosti raziskovalcev v polju političnega, gospodarskega in družbenega življenja. To polje pa je neprimerno obsežnejše (in zahtevnejše) od nedavno pri nas skoraj edinega, »klasičnega« področja delovanja pri ohranjanju in zaščiti tradicionalne kulture.⁶⁶ Povpraševanje po hitri odzivnosti oz. odgovorih v temeljih spreminja raziskovalno metodologijo, ki se s »klasičnega« raziskovanja na

⁶⁶ To polje se je začelo v slovenski etnologiji programsko širiti v 70. letih prejšnjega stoletja. Gl. npr. Bogataj, Guštin, 1978.

terenu seli v digitalni prostor; tudi to ne more ostati povsem brez drugačnih spoznavnih razsežnosti (več o tem Marcus 2012: 37–38). Raziskovanje potrebuje čas.

Kakor rečeno, potrebne refleksije o zahtevnosti javnega delovanja nismo opravili ne le, ker je nekakšna samoumevna (in kar hitro ponotranjena) norma sodobne znanstvene kulture, temveč tudi zaradi ujetosti v vse hitrejši ritem življenja in dela, pomnožen s številnimi projektnimi obveznostmi, ki niso bile vedno intelektualno navdihujoče, prav tako niso bile nagrajene s »točkami«, ki merijo znanstveno uspešnost. S prekarnimi statusi smo skoraj do konca desetletja v inštitutu vzdrževali enako število zaposlenih, v zaskrbljenosti glede prihodnosti in tudi s stresom. Vendar ta status ni zgolj status družbene in individualne negotovosti, temveč tudi nekakšno prostovoljno samoizkoriščanje, ki ga raziskovalke in raziskovalci jemljejo nase. Morda bi bilo težje, če njihovega dela ne bi poganjal znanstveni entuziazem. Ob tem mi je pogosto odmeval pogovor, v katerem sem pred leti že upokojeni etnologinji iz tujine opisovala naše razmere, pa je pogovor zaokrožila s kratkim stavkom: Raziskovanje potrebuje mir.

Pospeševanje življenja na vseh ravneh nikakor ni (bila) naša posebnost. Posebej v zahodnem akademskem svetu je globoko preniknilo v znanstveno kulturo. Eksplicitno zahtevo po miru in času, potrebnem za poglobljeno raziskovanje, lahko preberemo v *Manifestu za počasno znanost*, v katerem si znanstveniki, ki si danes ne morejo privoščiti, da ne bi objavljali v recenziranih publikacijah, se ne morejo izogniti faktorjem vpliva, znanstvenim blogom, medijem, promociji, rastočim disciplinarnim specializacijam, prispevati k zdravju in prihodnji blaginji, vendarle jemljejo pravico do časa za mišljenje, branje, spodrsllaje. Pred stoletjem je bila »počasna znanost« edina zamisljiva znanost, ki si danes »zasluži oživitvev in potrebuje zaščito.« »[Z]nanstveniki si morajo vzeti čas« – za premislek in nesporazume, še posebej v dialogu med humanistiko in naravoslovjem, namesto da se izčrpavajo v nenehnem pripovedovanju, kaj znanost pomeni, za kaj bo dobra, ker tega preprosto še ne vedo.⁶⁷ Antropolog David Berliner je to konkretiziral z načeli skrbi (namesto tekmištva: »V znanosti gre za sodelovalno znanje in ne pokol«), nepopolnosti (priznajmo, da ne moremo prebrati vsega in razpravljati o vsem), iskrenosti (priznajmo, da v tem hipu nimamo ničesar zrelega za objavo), ironije (do metrike in neoliberalističnih evalvacij) in samoohranitve (izogibajmo se kolegom, ki naštevajo, kaj vse so naredili, in te nikoli ne vprašajo, kako ti gre).⁶⁸

Našteto navajam, ker podpira ugotovitev iz razprav o humanističnih vedah kot delu (neo)liberalne ekonomije, da »uvajanje tržne logike v raziskovalno delo na področju humanističnih ved omejuje, če ne celo zapira prostor svobodne akademske razprave,« še posebej pa humanistika težko tekmuje s politiko in ekonomijo, dokler si prizadeva ustrezati razpisom, namesto da bi se trudila za originalnost in inventivnost, ko se sprašuje in obravnava raziskovalne probleme (Luthar, 2004: 21; prim. Telban, 2004).

⁶⁷ *The Slow Science Manifesto*. 2010. <http://slow-science.org/slow-science-manifesto.pdf>. Navajam ga zaradi zgoščenosti in neposrednosti. Prim. Jiménez, 2016. V širšem znanstvenem krogu jo je poglobljeno tematizirala filozofinja in zgodovinarica znanosti Isabelle Stengers (2018).

⁶⁸ *How to get rid of your academic false self* [ponekod na drugih mestih objave: *fake self*, op. I. S. G.]. <https://db.hypotheses.org/62>.

A ne gre le znanost, raziskovanje – tega ni brez njenih akterjev, raziskovalk in raziskovalcev, strokovnih sodelavk in sodelavcev. Zadnje desetletje je izčrpavalo zaljubljenost v poklic, s katerim naj bi živeli in preživeli, v poklic, ki je z nami ob vsakem koraku. Pa ne le zaradi same vpletenosti v številne projekte, temveč predvsem tudi zaradi tega, kaj to v praksi pomeni, še posebej za vodje projektnih skupin. Ti niso le raziskovalci, ampak menedžerji prav vsega: od zamisli za prijavo projekta, njegove priprave, usklajevanja raziskav, spodbujanja vsake raziskovalke in raziskovalca posebej in vseh skupaj, načrtovanja in priprave publikacij skupine, znanstvenih srečanj, okroglih miz in delavnic, udeležb na domačih in mednarodnih konferencah, urejanja skupnih publikacij, pisanja zahtevanih poročil do promocije in samopromocije v javnosti. Pa še kaj bi se našlo – ob tem, da ima vsak potrebo in pravico do časa, ko počne kaj drugega, ko »ne dela«. Skratka, mnogo (pre) več za nekoliko poenostavljeno klasično opredelitev znanstvenika, ki zbira gradivo, opazuje, gradivo analizira, z njim v zvezi postavlja podmene, jih preverja, glede na to ponovno analizira podatke, spreminja, zavrača ali potrди podmene, spoznanja posreduje znanstveni skupnosti in javnosti.

Zaradi različnih habitusov raziskovalk in raziskovalcev te naloge in odgovornosti v inštitutu niso bile razporejene enakomerno, vendar se zdi, da smo v inštitutu delovali kot skupnost, ki vedno zahteva prilaganje, žrtvovanje, spoštovanje, solidarnost, še posebej v turbulentnih razmerah – ali pa prav zaradi njih. To me vrača k Mary Douglas:

Solidarnost vključuje posameznike, ki so pripravljeni (po)trpeti v korist širše skupine in pričakujejo, da bo vsak drug posameznik naredil enako zanje. O teh vprašanjih je težko govoriti hladnokrvno. Dotikajo se intimnih občutenj lojalnosti in svetosti. Vsak, ki je sprejel zaupanje in zahteval žrtvovanje ali prostovoljno dal oboje, se zaveda moči družbene vezi. Družbena vez je nesporna, ne glede na podvrženost avtoriteti ali sovražnost do tiranije ali nekaj vmes. (Douglas, 1986: 1)

V tem duhu se institucionalizirani disciplini ali disciplini v instituciji prilega opredelitev, ki na prvo mesto postavlja ljudi: disciplina »zajema [...] v svojem dragocenem semantičnem ozadju tako specializirano notranje hierahizirano družbeno skupino, poklic, izobrazbo kot urejen skupek specifičnih vednosti oz. znanj z lastnimi oblikami njihove zgodovinske in družbene transmisije« (Guattari, 1986, po Likar, 1988: 199).

Zadnje desetletje se je naposled izteklo s sprejetjem novega Zakona o raziskovalni in razvojni dejavnosti, ki je za uveljavitev več let angažiral znanstveno skupnost v Sloveniji. Zakon (v veljavi od 1. 1. 2022) uzakonja t. i. stabilno financiranje (šestletnih) raziskovalnih programov in mladih raziskovalcev, infrastrukturno podporo, v prihodnosti še s podporo razvojnim aktivnostim in dolgoročnim temeljnimi raziskavam nacionalnega pomena, prinaša pa tudi višjo finančno podporo. Če odmislimo kakšne nove velike krize, vliva znanstveni skupnosti tudi nekoliko več optimizma, ki se je v prejšnjih letih povsem izčrpal. Za to je bil, po letih trmastega pritiska znanstvenikov na politiko, skrajni čas.

Pregled inštitutskega delovanja po šestem desetletju se je sklenil z vprašanjem o imenu inštituta. V zadnjih dveh desetletjih smo o tem razpravljali dvakrat, obakrat brez konsenza o dveh vprašanjih: ali je ime inštituta potrebno/smiselno itn. spremeniti in, če, kako. Tudi to očitno terja čas.

REFERENCE

- Abu-Lughod, Lila. 2016. The Cross-Publics of Ethnography: The Case of "the Muslimwoman". *American Ethnologist* 43 (4): 595–608. DOI: <https://doi.org/10.1111/amet.12377>.
- Angé, Olivia in David Berliner, ur. 2015. *Anthropology and Nostalgia*. New York, Oxford: Berghahn.
- Anttonen, Pertti J. 2005. *Tradition Through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Babič, Saša. 2015. *Beseda ni konj: Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612547660>.
- Babič, Saša. 2021. *Uganke na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Babič, Saša in Matej Meterc. 2021. *Pregovorni spomin*. [Namizna igra.] Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Babič, Saša in Matej Meterc. 2022. *Pregovorni spomin 2*. [Namizna igra.] Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2016a. *Poročilo o raziskavi optimalne vpeljave trajnostne mobilnosti: Projekt Parkiraj & doživi naravo!*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. https://isn2.zrc-sazu.si/sites/default/files/nfm.1.porocilo.parkiraj.in_dozivi.naravo.pages_.pdf.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2016b. *Poročilo o raziskavi zadovoljstva uporabnikov hop-on, hop-off avtobusa - Kobarid: Projekt Parkiraj & doživi naravo!*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. https://isn2.zrc-sazu.si/sites/default/files/nfm.2.porocilo.parkiraj.in_dozivi.naravo.pdf.
- Baskar, Bojan. 2002. Med regionalizacijo in nacionalizacijo: Iznajdba šavrinske identitete. *Annales: Ser. hist. soc.* 12 (1): 115–132.
- Baš, Angelos, ur. 2004. *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Becher, Toni in Paul R. Towler. 2006 (1989). *Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and Cultures of Disciplines*. 2. izd. Buckingham, Philadelphia: SRH, Open University Press.
- Beck, Sam in Carl A. Maida. 2013. *Toward Engaged Anthropology*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Bendix, Regina. 1998. Of Names, Professional Identities, and Disciplinary Futures. *Journal of American Folklore* 111 (441): 235–264. DOI: <https://doi.org/10.2307/541309>.
- Bendix, Regina. 2021. Life Itself: An Essay on the Sensory and the (Potential) End of Heritage Making. *Traditiones* 50 (1): 43–51. DOI: <https://doi.org/10.39862021500104>.
- Berger, Peter L. in Thomas Luckmann. 1988 (1967). *Družbena konstrukcija realnosti: Razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Berliner, David. 2013. New Directions in the Study of Cultural Transmission. V *Anthropological Perspectives on Intangible Cultural Heritage*, ur. Lourdes Arizpe in Cristina Amescua, 71–77. Cham idr.: Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-00855-4_6.
- Bitušiková, Alexandra, ur. 2014. *Good Practices in Preservation, Promotion and Utilisation of Folk Culture Heritage*. Praga: Etnologický ústav Akademie věd České republiky.

- Bogataj, Janez in Mitja Guštin, ur. 1978. *Etnologija in sodobna slovenska družba*. Ljubljana, Brežice: Slovensko etnološko društvo, Posavski muzej.
- Čapo, Jasna. 2020. Engaged Anthropology and Public Presence: Meanderings of Croatian Ethnology and Cultural Anthropology. V *Diversities: Theories & Practices: Festschrift for Reinhard Jobler*, ur. Jan Hinrichsen, Jan Lange in Raphael Reichel, 53–71. Tübingen: Tübingen Tübinger Vereinigung für Volkskunde e.V.
- Dapit, Roberto, Barbara Ivančič Kutin in Špela Ledinek Lozej, ur. 2015. *Le collezioni uniscono: Collezioni etnologiche, tradizione orale e turismo culturale fra Alpi e il Carso / Zbirke povezujejo: Etnološke zbirke, ustno izročilo in kulturni turizem med Alpami in Krasom*. Videm: Università degli Studi di Udine, Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere.
- Deleuze, Gilles in Felix Guattari. 1987 (1980). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis, London: The University of Minnesota Press.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2006. *Engaging Anthropology: The Case of a Public Presence*. Oxford, New York: Berg.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2017 (2004). *What is Anthropology*. 2. izd. London: Pluto Press.
- Fabian, Johannes. 2012. Cultural Anthropology and the Question of Knowledge. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 18 (2): 439–453. <https://www.jstor.org/stable/41507968>.
- Fakin Bajec, Jasna. 2011. *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Fakin Bajec, Jasna. 2013. *Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Fikfak, Jurij. 2005. O recepciji in produkciji harmonije: Nekaj izhodišč na primeru škoromatov. *Traditiones* 34 (2): 75–86. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2005340205>.
- Fikfak, Jurij. 2008. Med delom in celoto: Nekatera vprašanja etnološkega raziskovanja in reprezentacije. *Traditiones* 37 (2): 27–44. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2008370202>.
- Fikfak, Jurij. 2010. The “Agenda” of “Non-Marxist” Folklore Studies. V *International Conference of the Institute of Ethnology SAS: Programme and Abstracts*, ur. Gabriela Kiliánová in Eva Krekovičová, 18. Bratislava: Institute of Ethnology SAS.
- Fikfak, Jurij. 2011. Niches and Interplay: “Non-Marxist” Folklore Studies in Communism. V *Workshop “The Rise of Anthropology ‘On the Margins of Europe’, 1945-1991”, 9-10 March 2011*, ur. Aleksandar Bošković in Chris M. Hann, 12. Halle: Max Planck Institute for Social Anthropology.
- Fikfak, Jurij. 2014a. *Ambivalence terena: O ritualih, akterjih in pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546946>.
- Fikfak, Jurij. 2014b. Leaders and Heroes of the Nation. *Traditiones* 43 (1): 7–11. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2014430101>.
- Fikfak, Jurij. 2021. Heritages: Perspectives and Practices / Dediščine: Perspektive in prakse. *Traditiones* 50 (1): 7–14. DOI: <https://doi.org/10.3986/2021500101>.
- Fikfak, Jurij in Tatiana Bajuk Senčar. 2015. Triglavski narodni park: Akterji, strategije in rešitve. *Traditiones* 44 (1): 7–27. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2015440101>.
- Fikfak, Jurij in Laurent Sébastien Fournier, ur. 2012. *The Interplay of Performances, Performers, Researchers, and Heritages*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU [= *Traditiones* 41 (1)]. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/54>.
- Fikfak, Jurij in Božidar Jezernik, ur. 2021. *Dediščina prve svetovne vojne: Reprezentacije in reinterpretacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610604143>.

- Fikfak, Jurij in Csaba Mészáros. 2019. Protected Areas on the Slovenian-Hungarian Border. *Traditiones* 48 (1): 7–26. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2019480101>.
- Forum. 2016. Rethinking Euro-anthropology: Part Three. Early Career Scholars Forum. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 24 (3): 353–379. DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12327>.
- Fournier, Laurent Sébastien. 2021. Current and Future Developments in Heritage Studies: From “Retrotopia” to “Prospective”. *Traditiones* 50 (1): 29–41. DOI: <https://doi.org/10.3986/2021500103>.
- Furet, François. 1981. En marge des *Annales*: Histoire et sciences sociales. *Le Débat* 17 (10): 112–126.
- Godina Golija, Maja, Vanja Huzjan in Špela Ledinek Lozej. 2021. *Govorica predmetov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Greverus, Ina-Maria. 2012. Walking on Borderlines, Crossing Frontiers: Reflections on the Journeys of a Grenzgänger Journal. *Anthropological Journal of European Cultures* 21 (2): 9–19. DOI: <https://doi.org/10.3167/ajec.2012.210203>.
- Guattari, Félix. 1986. Modélisation «psy» et prétention scientifique. V *Sens et place des connaissances dans la société: Vol. 1.*, ur. Jean Pierre Dupuy, 41–72. Pariz: CNRS.
- Gulin Zrnič, Valentina in Saša Poljak Istenič. 2022. Etnologija in kulturna antropologija prihodnosti: Koncepti za raziskovanje nečesa, česar (še) ni. *Traditiones* 51 (3): 17–44. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2022510302>.
- Hobsbawm, Eric. 1983. Introduction: Inventing Traditions. V *The Invention of Tradition*, ur. Eric Hobsbawm in Terence Ranger, 1–14. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2011. *Živa pripoved v kontekstu: Kontekst, tekstura in prekodiranje pripovedi Tine Kravanja iz Bavšice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612543518>.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2018. *Krivopete: Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenski folklori*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503767>.
- Jezernik, Božidar, ur. 2013. *Heroji in slavne osebnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jezernik, Božidar in Jurij Fikfak. 2018. Cultural Heritage of the Great War. *Traditiones* 47 (1): 7–32. DOI: <https://doi.org/Traditio20184701>.
- Jezernik, Božidar, Ingrid Slavec Gradišnik in Mitja Velikonja, ur. 2013. *Politika praznovanja: Prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jezernik, Božidar in Ingrid Slavec Gradišnik, ur. 2017. *Države praznujejo: Državni prazniki in skupnosti na območju bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jezernik, Božidar in Ingrid Slavec Gradišnik, ur. 2019. *Močni, modri in dobri: Junaki slovenske folklore*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610602637>.
- Jiménez, Livia. 2016. Trapped in the Rat Race: Slow Science as a Way of Resistance for European Anthropology. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 24 (3): 362–363. DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12327>.
- Kockel, Ullrich. 2007. Reflexive Traditions and Heritage Production. V *Cultural Heritages as Reflexive Traditions*, ur. Ullrich Kockel in Máiréad Nic Craith, 19–33. Houndmills, Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Kockel, Ullrich. 2008. Putting the Folk in Their Place: Tradition, Ecology, and the Public Role of Ethnology. *Anthropological Journal of European Cultures* 17 (1): 5–23. DOI: <https://doi.org/10.3167/ajec.2008.01701002>.

- Köstlin, Konrad. 1997 (1995). The Passion for the Whole: Interpreted Modernity or Modernity as Interpretation. *Journal of American Folklore* 110 (437): 260–276. DOI: <https://doi.org/10.2307/541161>.
- Kosmos, Iva. 2022. What Are We Talking About When We Talk About Social Impact in the Arts? V *Social Impact in Arts and Culture: The Diverse Lives of a Concept*, ur. Iva Kosmos in Martin Pogačar, 8–37. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610506553>.
- Kosmos, Iva in Martin Pogačar, ur. 2022. *Social Impact in Arts and Culture: The Diverse Lives of a Concept*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610506553>.
- Kovačič, Mojca, Marjeta Pisk in Dan Podjed, ur. 2018. *Schola: Be a Volunteer, Succeed at School*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501176>.
- Kozorog, Miha. 2021. Young Entrepreneurs in Modern-Day Slovenia: Introduction to an Emerging Subject (Introduction to Thematic Section). *Studia ethnologica Croatica* 33 (1): 11–19. DOI: <https://doi.org/10.17234/SEC.33.1>.
- Kozorog, Miha idr. 2022. *Meje: Antropološki uvidi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610505501>.
- Kropej Telban, Monika. 2015. *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kropej Telban, Monika. 2021. *Pripovedno izročilo: Razvoj in raziskovanje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kropej Telban, Monika idr., 2019. *Živa coprnija Pohorja in Istre: Izleti po poteh pripovednega izročila*. Ljubljana: Beletrina.
- Kuhn, Konrad J. 2022. Explorations into Alpine Culture: Narratives of the Walsers and Alpine Folklore Studies. V *Cultures in Mountain Areas: Comparative Perspectives / Culture in aree di montagna: Prospettive comparative / Kulturen in Gebirgsregionen: Vergleichende Perspektiven*, ur. Tobia Boos in Daniela Salvucci, 243–266. Bozen: bu.press. DOI: <https://doi.org/10.13124/9788860461902>.
- Kuhn, Thomas. 1998 (1962). *Struktura znanstvenih revolucij*. Ljubljana: Krtina.
- Kumer, Zmaga. 2000. Ustanovitev in razvoj do jeseni leta 1999. V *65 let Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU: 1934–1999*, ur. Marko Terseglav, 11–26. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Kump, Sonja. 1994. *Akademsko kultura*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kuret, Niko. 1954. Etnografska razstava v Ljubljani (od 22. junija do 12. julija 1953). *Slovenski etnograf* 6–7 (1953–1954): 301–305.
- Kuret, Niko. 1972. Naša 25-letnica: Komisija in Inštitut za slovensko narodopisje. *Traditiones* 1: 9–18. https://isn2.zrc-sazu.si/sites/default/files/nasa_25-letnica_1_del.pdf.
- Kuret, Niko. 1973. Naša 25-letnica: Komisija (1947–1951) in Inštitut za Slovensko narodopisje SAZU (od 1951). Nastanek, razvoj, delo (Nadaljevanje). *Traditiones* 2: 5–33. https://isn2.zrc-sazu.si/sites/default/files/nasa_25-letnica_2_del.pdf.
- Kuret, Niko. 1974. Naša 25-letnica: Komisija (1947–1951) in Inštitut za Slovensko narodopisje SAZU (od 1951). Nastanek, razvoj, delo (Nadaljevanje in konec). *Traditiones* 3: 198–222. https://isn2.zrc-sazu.si/sites/default/files/nasa_25-letnica_3_del.pdf.
- Latour, Bruno. 2011 (1999). *Pandorino upanje*. Ljubljana: Študentska založba.
- Ledinek Lozej, Špela. 2015. *Od hiše do niše: Razvoj kuhinje v Vipavski dolini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612547523>.
- Likar, Vojo. 1988. Podoba znanosti v zavesti družbe. *Vesnik IMŠ* 2: 195–204.

- Luthar, Oto. 2004. Humanistika: Prostor svobodne akademske razprave. V *Za odprto znanost*, ur. Oto Luthar idr., 20–21. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Luthar, Oto idr., ur. 2004. *Za odprto znanost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marcus, George E. 2012. Classic Fieldwork, Critique and Engaged Anthropology into the New Century. *Anthropological Journal of European Cultures* 21 (2): 35–42.
- Meneley, Anne in Donna J. Young, ur. 2005. *Auto-ethnographies: The Anthropology of Academic Practices*. Peterborough, Ontario: Broadview Press.
- Noyes, Dorothy. 2009. Tradition: Three Traditions. *Journal of Folklore Research* 46 (3): 233–268. DOI: <https://doi.org/10.2979/JFR.2009.46.3.233>.
- Orel, Boris. 1948a. V novo razdobje. *Slovenski etnograf* 1: 5–8.
- Orel, Boris. 1948b. Etnografski muzej v Ljubljani, njega delo in naloge. *Slovenski etnograf* 1: 107–120.
- Orel, Boris. 1954. Problematika varstva etnografskih spomenikov v Sloveniji. *Slovenski etnograf* 6–7 (1953–54): 11–34.
- Podjed, Dan. 2016. “We Don’t Need Another Hero!”: The Importance of Celebrities in the Post-truth Era. *Traditiones* 45 (1): 7–20. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2016450101>.
- Podjed, Dan. 2020. *Antropologija med štirimi stenami: Spoznavanje družbe in sebe med pandemijo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Podjed, Dan idr. 2016. Applied Anthropology in Europe: Historical Obstacles, Current Situation, Future Challenges. *Anthropology in Action* 23 (2): 53–63. DOI: <https://doi.org/10.3167/aia.2016.230208>.
- Podjed, Dan idr., ur. 2021. *Why the World Needs Anthropologists*. Abingdon, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Podjed, Dan in Simona Bezjak, ur. 2017. *Research on the Road: Methodology and Practice of Studying Traffic, Driving Habits, and Sustainable Mobility*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610500261>.
- Podjed, Dan in Katarina Polajnar Horvat, ur. 2022. *Nevidno življenje odpadkov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610506096>.
- Poljak Istenič, Saša. 2012. Aspects of Tradition. *Traditiones* 41 (1): 77–89. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2012410206>.
- Poljak Istenič, Saša. 2013. *Tradicija v sodobnosti: Janče – zeleni prag Ljubljane*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546588>.
- Poljak Istenič, Saša. 2017. Creativity: An Introduction to Popular Concepts, Topics, and Discussions. *Traditiones* 46 (1–2): 103–125. DOI: <https://doi.org/Traditio2017460201>.
- Poljak Istenič, Saša, ur. 2015. *Kulturna dediščina med Alpami in Krasom: Vodnik po zbirkah / L'eredità culturale fra Alpi e Carsi: Guida alle collezioni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rapport, Nigel in Joanna Overing. 2000. *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Ravnik, Mojca. 2001. Iz kronike Inštituta za slovensko narodopisje od 1973 do 2001 (Chronology: Institute of Slovenian Ethnology between 1973 and 2001). *Traditiones* 30 (1): 11–48. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PSPLBZM0>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2000. *Etnologija na Slovenskem: Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2008a. Institucije in produkcija etnološkega znanja. V *Slike kulture nekad i sad = Zbornik Etnografskog instituta SANU*; 24, ur. Zorica Divac, 65–79. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2008b. Pogledi in podobe: K vprašanju o produkciji znanja I. *Traditiones* 37 (2): 217–250. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2008370208>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2011. Zadnje desetletje od šestih. *Traditiones* 40 (1): 115–138. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2011400102>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2012. Introduction / Uvod. *Traditiones* 41 (2): 5–8. <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/article/view/1354/1117>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2013. Disciplinary Continuities and Breaches: Contested Issues in Slovenian Ethnology in the Socialist Era. V *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991*, ur. Chris M. Hann in Aleksandar Bošković, 191–221. Zürich, Münster: Lit.
- Slavec Gradišnik, Ingrid, ur. 2014. *Praznična večglasja: Prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Stengers, Isabelle. 2018 (2013). *Another Science is Possible: A Manifesto for Slow Science*. Cambridge, UK, Medford, MA: Polity Press.
- ŠrmpfVendramin, Katarina. 2021. *Zgodbe in prostor: Ustno izročilo in kolektivni spomin v zgornjem Obotolju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610505396>.
- Telban Borut. 2004. Humanistika v kontekstu lokalnih, nacionalnih ter globalnih vplivov in interesov. V *Za odprto znanost*, ur. Oto Luthar idr., 22–32. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Testa, Alessandro. 2021. The Anthropology of Cultural Heritage in Europe: A Brief Genealogy from the Desk (1970–2020) and Empirical Observations from the Field. *Traditiones* 50 (1): 15–28. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2021500102>.
- Testa, Alessandro in Cyrill Isnart, ur. 2020. *Reenchantment, Ritualization, Heritage Making: Processes Reconfiguring Europe = Ethnologia Europaea* 50 (1). <https://ee.openlibhums.org/issue/303/info/>.
- Tschofen, Bernhard. 2012. Heritage – Contemporary Uses of Culture Beyond the Everyday?: Challenging Ethnography and Cultural Analysis. *Traditiones* 41 (2): 29–40. DOI: <https://doi.org/10.3986/traditio2012410202>.
- Turk Niskač, Barbara. 2021. *O igri in delu: Antropologija zgodnjega otroštva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610505181>.
- Uherek, Zdeněk in Jaroslav Otčenášek, ur. 2013. *Traditional Food in the Central Europe: History and Changes*. Praga: Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic.

THE LAST OF SEVEN DECADES (1951/2011-2021):
THE INSTITUTE OF SLOVENIAN ETHNOLOGY AND
YET ANOTHER DECADE OF CHALLENGES

An overview of work and life at the Institute for Slovenian Ethnography at the Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU) examines its developments in the last decade. At the onset of the decade, the institute found itself in the grip of the economic crisis, with dwindling funding for research. The decade came to a close amid the shifting moorings/ anchor points due to the COVID-19 epidemic. Both touched everyone and everything: the economic crisis required creative management, and the crisis of living expanded far beyond the elementary concern of survival in almost crippling conditions. Both demonstrated how research in a scientific institution such as the research institute does not imply living in an ivory tower – a peaceful haven of study, reflection, and creativity separate from the outside world. This is not only because empirically-based ethnology, folkloristics, and anthropology inherently circulate between life and science when trying to translate the former into the latter but also because research and science generally cannot exist outside society and current events.

For several reasons, the story of the institution cannot overlook its beginnings: we return to them repeatedly – and always in different ways. In this case, we do so by exploring how the founding fathers of the Commission for Slovenian Ethnography (1947) and, after its transformation, the Institute for Slovenian Ethnography (1951), saw its place in the tri-partite relationship between science, politics, and society. In the then post-war Marxist postulated reality, they primarily argued their mission with the scientific criteria of historically based ethnography. These would contribute to the knowledge and understanding of the nation's past and present against the backdrop of a vision of folk culture as a harmonious and authentic world. The extensive research plan, evident from the Statute of the Commission/Institute, could not be implemented according to the ideas of its founders due to numerous disadvantages – the small number of researchers, the lack of workspaces and basic work tools, including paper.

While at first, there was only a single researcher in each section (customs, spiritual culture, and since the 1970s material culture), their research of select topics and significant publications helped create the institute's institutional profile. Research in the last decade demonstrates a connection with the institute's beginnings, especially in literary folkloristics, albeit from the perspective of modern methodological starting points created in comparative international dialogue. These ties also include the cumulative nature of knowledge, a feature of the humanities, as well as the nurturing of international cooperation. Furthermore, the overview of recent research demonstrates numerous returns to certain concepts identified with ethnology in scientific and non-scientific environments. They include (folk) culture, tradition, (cultural) heritage, continuity, and authenticity, which are de- or re-constructed with each new generation. The latter is significant because these concepts are central to numerous domestic and foreign research projects and research programs. It would be difficult to think about processes of change or cultural attributions without them, despite the problematization of their essentialist implications.

In the last decade, the number of the institute's registered research projects, especially international ones (which were applied research projects), has risen noticeably despite a minimal increase in employment, including precarious positions. This increase is a complex phenomenon due to numerous factors. On the one hand, this increase was due to two interconnected issues: the greater possibilities for inclusion in this type of international cooperation and an increased need for new forms of funding in the face of continually decreasing state support. Another important factor was the ever-louder mantra of the scientific market that science must have visible (read: measurable and marketable/profitable) social effects. On the other hand, the multitude and thematic heterogeneity of such projects, which have little to do with basic research but need it to be feasible, burdened researchers who would work on everything "from proverbs to waste." In circumstances that were not favorable to fundamental research and concerned primarily with preserving the institute, the research group had little time to consider – from the perspective of open and responsible science – how to maintain a critical relationship with politics and society through various forms of public action. Research takes time. This calls for a return to "slow science."

Dr. Ingrid Slavec Gradišnik, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana,
ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si

Prispevek je nastal v raziskovalnem programu *Etnološke, folkloristične in antropološke raziskave vsakdanjika* (P6-0088), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.